

UNIVERZITA KARLOVA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Stav výslovnostních dovedností vybraných konsonantů u studentů v době
zahájení bakalářského stupně studia

The state of pronunciation skills of selected consonants among the students at
the commencement of bachelor degree

Michaela Kokešová

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Nečasová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se zaměřením na
vzdělávání

2018

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Stav výslovnostních dovedností vybraných konsonantů u studentů v době zahájení bakalářského stupně studia* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 17. 4. 2018

Děkuji PhDr. Pavle Nečasové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a cenné rady při jejím zpracování.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá stavem výslovnostních dovedností vybraných konsonantů u studentů v době zahájení bakalářského stupně studia. Cílem práce je zjistit úroveň výslovnosti konsonantů u studentů prvního ročníku germanistiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. V teoretické části je detailně popsán německý a český konsonantický systém. Následně je provedena komparace obou systémů. V praktické části jsou na základě porovnání obou systémů stanoveny problematické výslovnostní jevy. Tyto jevy jsou zkoumány pomocí sluchové analýzy nahrávek studentů, kteří zahajují studium germanistiky. Studentům šetření byl předložen text, ze kterého byla vybrána slova obsahující výslovnostní problematické jevy.

Zkoumanými výslovnostními jevy byly hlásky Ich-Laut ve slovech *welcher* a *Veilchen*, Ach-Laut ve slovech *suchen*, *dachte*, *nach* a *macht*, Ang-laut ve slovech *ging*, *Jünglinge*, *Fasching* a *bringt*, konsonantické /r/ ve slovech *grüßten*, *fragten*, *April*, prodlužující /h/ ve slovech *ihr*, *blüht* a *geht*, jevy aspirace (přídech) u slov *Wald*, *schönste*, *April* a *Oktober*, a asimilace (spodoba) u slov *Veilchen*, *wird*, *gelb*, *webt* a *sind*. Asimilace byla v práci zkoumána z pohledu znělosti. Pro vyhodnocení výsledků byla zvolena hodnotící škála správně-dobře-chybně.

Nejproblémovější byla hláska Ang-Laut, protože se tento konsonant v českém jazyce vyskytuje pouze jako poziční varianta fonému /n/ před konsonanty /k/ a /g/. V německém jazyce je tato hláska samostatným fonémem /ŋ/. Bezchybně bylo vyslovováno prodlužující /h/ (Dehnungs-H). Slova se změnou znělosti na konci slov byla vyslovována správně, protože se v této pozici vyskytuje i v českém jazyce. Ztráta znělosti nebyla provedena na začátku slova *Veilchen*. U českých souhlásek se přídechy nepoužívají, proto byla slova *Wald* a *April* vyslovena chybně.

KLÍČOVÁ SLOVA

konsonantický systém, německý jazyk, český jazyk

ABSTRACT

This Bachelor thesis deals with the ability to correctly pronounce certain German consonants. The aim of this thesis is to ascertain the pronunciation abilities of new students of German studies on the Faculty of Education of Charles University. German and Czech consonant system is thoroughly described and compared in the theoretical part of this thesis. Difficult phenomena are listed, described and analyzed by the method of auditory analysis of students' recordings in the practical part.

The studied phenomena were the phone Ich-Laut in the words *welcher* and *Veilchen*, Ach-Laut in *suchen*, *dachte*, *nach* and *macht*, Ang-Laut in *ging*, *Jünglinge*, *Fasching* and *bringt*, consonantal /r/ in the words *grüßten*, *fragten*, *April*, elongating /h/ in *ihr*, *blüht* and *geht*, aspiration in *Wald*, *schönste*, *April* and *Oktober*, and assimilation in words *Veilchen*, *wird*, *gelb*, *webt* and *sind*. Only the assimilation of voice (not articulation) was examined. The results were classified on the scale correct-good-wrong.

The most difficult was the phone Ang-Laut, because the consonant appears in Czech only as an allophone of /n/ directly before the consonants /k/ and /g/. In German it's an autonomous phone. The elongating /h/ (Dehnungs-H) was pronounced correctly. Words with the change of voice in the end of the word were pronounced correctly because this phenomenon also appears in Czech. Loss of voice wasn't pronounced in the beginning of the word *Veilchen*. Czech consonants don't have aspiration, words *Wald* and *April* were therefore pronounced incorrectly.

KEYWORDS

Consonant system, German language, Czech language

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 METODIKA.....	11
2 HLÁSKY	14
3 KONSONANTICKÝ SYSTÉM NĚMECKÉHO JAZYKA	15
3.1 Dělení konsonantů podle způsobu artikulace (Artikulationsart)	15
3.1.1 Explzivy.....	17
3.1.2 Nazály.....	18
3.1.3 Afrikáty.....	19
3.1.4 Frikativy	20
3.1.5 Vibranty.....	21
3.2 Dělení konsonantů podle místa artikulace (Artikulationsort)	22
3.3 Dělení konsonantů podle znělosti (Stimmhaftigkeit)	23
3.4 Dělení konsonantů podle podílu nosní dutiny na artikulaci	23
3.5 Dělení konsonantů podle přídechu (Behauchung, Aspiration).....	24
3.6 Dělení konsonantů podle napjatosti (Stärke, Intensität).....	24
4 KONSONANTICKÝ SYSTÉM ČESKÉHO JAZYKA.....	27
4.1 Dělení konsonantů podle místa artikulace.....	27
4.2 Dělení konsonantů podle způsobu artikulace	28
4.3 Dělení konsonantů podle nosovosti.....	29
4.4 Dělení konsonantů podle znělosti.....	29
4.5 Dělení konsonantů podle akusticko-auditivního hlediska	30
5 NĚMECKÝ VS. ČESKÝ KONSONANTICKÝ SYSTÉM.....	33
5.1 Srovnání českých a německých konsonantů	34

5. 1. 1 Aspirace (přídech)	35
5. 1. 2 Asimilace (spodoba).....	37
5. 1. 3 Hláška Ang-Laut	38
5. 1. 4 Hlávky Ich-Laut, Ach-Laut.....	39
5. 1. 5 Hláška /h/	40
5. 1. 6 Konsonantické /r/.....	40
PRAKTICKÁ ČÁST	41
6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	41
6.1 Cíle praktické části	41
6. 2 Metoda výzkumného šetření.....	43
6. 3 Text.....	44
6. 4 Sledované jevy.....	45
7 VÝSLEDKY	47
7. 1 Hláška Ich-Laut	47
7. 2 Hláška Ach-Laut.....	48
7. 3 Hláška Ang-Laut	49
7. 4 Prodlužující /h/	51
7. 5 Aspirace (přídech)	52
7. 6 Asimilace (spodoba).....	53
7. 7 Konsonantické /r/.....	54
7. 8 Chyby v oblasti vztahu grafické a zvukové stránky jazyka.....	56
8 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ	57
ZÁVĚR.....	63
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	64
Odborná literatura.....	64
Online zdroje	67

SEZNAM PŘÍLOH	68
PŘÍLOHA 1	69
PŘÍLOHA 2	78

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá stavem výslovnostních dovedností studentů, kteří zahajují filologické studium germanistiky.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, odkud přišlo nejvíce dotazovaných studentů, uvádí ze vzdělávací oblasti Další cizí jazyk znalosti distinktivních rysů, slovního přízvuku, tónového průběhu slova, struktury slabiky, rytmu, intonace, slabé a silné formy výslovnosti jako znalosti z učiva jazykových prostředků předmětu Cizí jazyk. Jedním z očekávaných výstupů řečových dovedností studenta je, že *s jistou mírou sebedůvěry komunikuje foneticky správně s použitím osvojené slovní zásoby a gramatických prostředků* (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 20). Na základě toho je předpokládáno, že student přichází studovat obor germanistika se standardní výslovností. Pravidlům výslovnosti se na vysoké škole věnuje předmět Fonetika a fonologie. Správné používání standardní výslovnosti pomůže při komunikaci českého mluvčího s rodilým mluvčím. Budoucí učitel německého jazyka by si proto měl osvojit pravidla pro výslovnost německých souhlásek.

Cílem práce je zjistit výslovnostní úroveň vybraných německých konsonantů a výslovnostních jevů u studentů nastupujících do bakalářského studia oboru germanistika. Práce je psána v českém jazyce a dělí se na část teoretickou a praktickou. Český jazyk je rodným jazykem autorky práce, což je považováno za přínosné při zpracování bakalářské práce. Na základě studia odborných knih je sestavena teoretická část (popis německého a českého systému konsonantů). Dílčím cílem je pak na základě odborných knih porovnat český a německý fonologický systém. Toto porovnání se stane předpokladem pro stanovení sledovaných jevů a konsonantů v praktické části. Předpokladem je, že jevy, které se ve výchozím jazyce (češtině) nevyskytují, budou pro mluvčího zdrojem obtíží.

Při výzkumném šetření je jako základní metoda použita sluchová analýza nahrávek. Výzkumným vzorkem jsou studenti prvního ročníku germanistiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Nahrávky byly realizovány na základě četby vybraného textu, který obsahoval tyto problematické jevy: hlásky Ich-Laut, Ach-Laut, Ang-Laut, prodlužující /h/ (Dehnung-H), aspirace u konsonantů /p, t, k/, asimilace u konsonantů /b, d, g, v/ a konsonantické /r/.

Pro realizaci výzkumného šetření byl zvolen text, který byl nahráván a z kterého byla vybrána slova obsahující problematické konsonanty. Mezi další dílčí cíle práce patří zjistit, zda má délka studia daného jazyka vliv na výslovnostní stav studentů prvních ročníků germanistiky a zda německé konsonanty a jevy nevyskytující se v českém systému souhlásek budou dělat českému studentovi výslovnostní problémy.

Zkušenosti s analýzou nahrávek pomohou autorce práce s rozvojem fonemického sluchu, ale i ve výuce cizího jazyka při opravování chyb v mluveném projevu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 METODIKA

Bakalářská práce bude rozdělena na část teoretickou a praktickou. Obsah teoretické části práce bude vycházet z prostudované odborné literatury a dalších relevantních zdrojů v českém a německém jazyce. V teoretické části bude na základě odborné literatury uvedeno a popsáno dělení německých a českých souhlásek z fyziologicko-artikulačního hlediska. Toto hledisko se zabývá tvořením zvuků, tedy popisem artikulace (viz kap. 2 – 4).

Blíže bude v teoretické části problematika řešena z pohledu fonetiky, což je *vědní disciplína, která zkoumá tvoření (produkci) a vnímání (percepci) zvukových prostředků jazyka, jejich akustickou podstatu i uspořádání do vyšších zvukových celků* (Hájková, 2008, s. 10). Fonetika zkoumá základní a nejkonkrétnější plán jazyka (oblast zvuku) ze tří hledisek: fyziologicko-artikulačního, akustického a auditivního a funkčního. Podle těchto hledisek se může fonetika rozdělit na fonetiku artikulační, akustickou a auditivní nebo percepční. Z hlediska funkčního pozoruje fonetika složky zvuku, které jsou pro vnímání závažné. V této oblasti bývá fonetika uváděna v odborné literatuře ve spojení s fonologií (Krčmová, 1996. s. 13). Fonologie je jazykovědná disciplína, která se zabývá významovými rozdíly mezi zvukovými jednotkami, jejichmi relevantními vlastnostmi, systémy a vztahy z hlediska synchronního a diachronního (Dieling, 2008). V kapitole 2 budou nejprve rozděleny hlásky na samohlásky a souhlásky a bude popsáno, jaký je mezi nimi rozdíl. V kapitole 3 budou popsány a rozděleny německé konsonanty, v kapitole 4 pak české konsonanty.

V kapitole 5 bude provedena komparace specifických slovních jevů českého a německého jazyka. Jako metoda bude zvolena tzv. konfrontační (kontrastní) analýza, která slouží k porovnání fonologických systémů souhlásek obou jazyků (český jazyk, německý jazyk). Pomocí této metody budou vytyčeny možné obtíže českého mluvčího při učení se určitému cílovému jazyku (němčině).

V praktické části budou na základě porovnání českého a německého systému souhlásek stanoveny problematické výslovnostní jevy, dále budou tyto jevy sluchově analyzovány

a na základě toho vyhodnocen stav výslovnosti. Z německého textu *Die 12 Monate* budou vybrána slova, která dané výslovnostní jevy obsahují. Zvolenými slovy jsou *Welcher, Veilchen* obsahující problémovou hlásku Ich-Laut, *suchen, nach, macht* s hláskou Ach-Laut, *ging, Jünglinge, Fasching, bringt* obsahují hlásku Ang-Laut, u slov *grüßten, fragten, April* bude sledováno konsonantické /r/, *ihr, blüht, geht* obsahují prodlužující /h/. U slov *Wald, schönste, April, Oktober, Kirschen, rot* bude sledována aspirace (přídech) a u slov *Veilchen, wird, gelb, webt, sind* asimilace (spodoba). Text *Die 12 Monate* je řeckou pohádkou, která byla adaptována do německého znění Carolin Gerhardtovou. Jedná se o příběh chudé matky s dětmi, která se jednoho dne vydá do lesa na dříví. V lese potká dvanáct měsíčků, kteří se ženy zeptají, který z nich je nejkrásnější. Žena odpoví, že všechny měsíce jsou krásné a uvede proč. Protože žena nevybrala nejhezčí měsíc, měsíčkové jí darují zlato, a tak už nemusí rodina žít v bídě.

Výzkumným vzorkem budou studenti prvního ročníku bakalářského studia na Katedře germanistiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Metodika praktické části bude založena na akusticko-auditivní fonetice. Tato část fonetiky se zaměřuje na zvuk, který je nositelem významu řeči (Krčmová, 1996, s. 34). Praktická část práce bude využívat především auditivního zkoumání, které je založeno na analýze a hodnocení řeči sluchem. V práci bude sledováno dodržování ortoepické normy. Ortoepie (spisovná výslovnost) je *soubor výslovnostních norem, jimiž se řídí zvuková podoba mluvených spisovných projevů* (Romportl, 1985, s. 121). Ortoepická pravidla jsou součástí normy spisovného jazyka a jsou v mnoha jazycích kodifikována. Základní pravidla pro spisovnou výslovnost českých slov jsou kodifikována v příručce *Výslovnost spisovné češtiny I, II* z let 1955 a 1978. V současné době jsou v němčině k dispozici tři díla kodifikující správnou výslovnost: *DUDEN – Aussprachewörterbuch* (Der Große Duden Bd. 6), *Deutsche Aussprache - Reine und gemäßigte Hochlautung mit Aussprachewörterbuch* a *GWDA (Großes Wörterbuch der deutschen Aussprache)*. Maroušková a Schmidt (2005) uvádějí, že je vhodné opřít se o kodifikovanou výslovnostní normu z nejnovějších vydání slovníků *Duden* a *GWDA*.

Analýza zvukových nahrávek bude vycházet o předem vybraný text, který bude přetranskribován za pomoci kodifikačního slovníku *Duden – Das Aussprachewörterbuch* a programu *Wie man's spricht*. Metoda transkripce bude použita i u vybraných problematických výslovnostních jevů. Zkoumané jevy jsou poznamenány omezením

v možnosti vnímání člověkem, vnímání sluchového vjemu. Sluchová analýza má však nepopiratelnou výzkumnou hodnotu, díky které umožňuje zachytit a zhodnotit vnímatelné zvukové prostředky, které jsou v řeči důležité.

V kapitole 8 budou shrnuty výsledky výzkumného šetření. V této kapitole budou studenti mimo jiné rozděleni do tří skupin podle délky studia německého jazyka. Jsou to skupiny 7 let, 8 let a 9 a více let. Tyto skupiny budou mezi sebou porovnávány a bude zjišťováno, zda má délka studia německého jazyka vliv na výslovnost souhlásek.

2 HLÁSKY

Základními prvky zvukové stránky řeči (souvislé promluvy) jsou hlásky, fóny. Každou hlásku lze popsat z hlediska artikulačního (produkčního), tj. jak je mluvčí vytváří, a akustického (percepčního), tj. co posluchač vnímá sluchem. (Hála, 1948, s. 54; Čechová a kol., 2011, s. 30).

Každý jazyk má svůj specifický soubor hlásek, které mluvčí při mluvě využívá. Cílem mluvčího by mělo být přizpůsobení se obecnému zvyku, tj. vyslovit každou hlásku tak, jak to dělají všichni ostatní příslušníci jeho národa (Hála, 1948, s. 54).

Hála (1948, s. 55) definuje hlásky jako *zvuky vytvořené lidskými mluvidly a přispívající svou přítomností k úpravě významu slov*. Hlásky se ve všech jazycích rozdělují na samohlásky (vokály) a souhlásky (konsonanty). Hlavním rozdílem mezi vokály a konsonanty je, že se u konsonantů vyskytuje znak přítomnosti překážky nastavené do cesty výdechovému proudu, jejímž překonáním vznikne šum (Klimeš, 1983, s. 24). Jádrem slabiky tvoří vokály, které jsou hláskami tónovými, konsonanty se k jádru slabiky mohou připojit, jádro slabiky ale mohou tvořit jen v některých jazycích a jen výjimečně. (Romportl, 1985, s. 39). Například souhlásky /l, r, m, n/ mohou tvořit vrchol slabiky.

Etymologie německých a českých názvů je podobná. Samohlásky se nazývají Selbstlaute nebo také Vokale, a souhlásky Mitlaute neboli Konsonanten. Na druhou stranu se mezi oběma skupinami nachází zásadní artikulační a akustické rozdíly.

Artikulačně se skupiny liší tím, že u vokálů dochází k vytvoření dutiny určitého tvaru a k uvolnění dráhy pro výdechový proud, což je tzv. artikulace vokalická, u konsonantů se vytvoří překážka, buď úplná (závěr), nebo neúplná (úžina), tzv. artikulace konsonantická. V 17. století došlo k třídění vokálů jako otvíračů (Mundöffner) a konsonantů jako zavíračů (Mundschliesser) (Romportl, 1985, s. 39, Palková, 1994, s. 68).

Akustický rozdíl skupin je dán rozdílností artikulace. Vokály získávají svou zvukovou podobu účinkem výdechového proudu ve své vlastní frekvenci a zní jako tóny různé výšky, síly a různého složení. Konsonanty jsou podobné spíše šumům a vznikají třením expiračního proudu o stěny nebo hrany překážky (Hála, 1945, s. 56). Vokály se charakterizují jako hlásky tónové a konsonanty jako hlásky šumové.

3 KONSONANTICKÝ SYSTÉM NĚMECKÉHO JAZYKA

Konsonanty jsou takové hlásky, pro které je charakteristický šum, vznikající specifickým postavením nebo pohybem mluvidel. Podle Sandhopa a Schäfera (2002, s. 47) dochází při artikulaci konsonantů k závěru (okluzi), při kterém je zastaven výdechový proud, nebo dojde k vytvoření úžiny, kterou výdechový proud projde. Na rozdíl od Klimeše (1983) Machač (2008, s. 43) rozlišuje překážky úplné a neúplné. Při úplné překážce (princip je charakteristický pro explozivы a afrikáty, viz kap. 3. 1) se artikulační orgány přiblíží tak, že na určitou dobu zcela uzavřou cestu výdechovému proudu vzduchu jako například u /p/. Tímto dojde k vytvoření závěru (okluze), před kterým se vytváří přetlak. Při uvolnění závěru se artikulátory oddalují a dochází k rychlému úniku vzduchu a přitom vznikají turbulence. Turbulence mají za následek šumový zvuk, který je charakteristický pro daný konsonant.

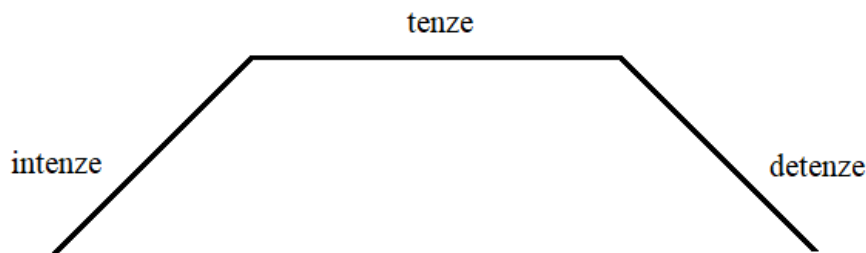
Neúplná (částečná) překážka funguje na principu přiblížení artikulačních orgánů, čímž dojde k vytvoření průchodu, neboli úžiny, pro výdechový proud vzduchu. Před ní vzniká přetlak a vzduch proudí úžinou rychleji do prostoru za překážkou, přičemž opět vznikají turbulence, které způsobují šumový zvuk. Na tomto principu se vytvářejí frikativы (viz kap. 3. 1) (Machač, 2008, s. 43).

Německý inventář zahrnuje 24 souhláskových fonémů. Pro německé konsonanty je charakteristická aspirace, tzn. tvoření některých konsonantů je doprovázeno slyšitelným rozražením výdechového proudu. Následný popis klasifikace konsonantů vychází z publikací Lukšičové-Hašpelové (1971), Romportla (1974), Kovářové (2003), Machače (2008).

3.1 Dělení konsonantů podle způsobu artikulace (Artikulationsart)

Způsob artikulace konsonantů je dán především tím, zda se staví výdechovému proudu do cesty určitá překážka. Tvoření souhlásek lze pro ilustraci schematicky rozdělit do tří fází (viz obr. č. 1). První fází je intenze, kdy se jedná o zaujímání cílové artikulační pozice, druhou fází je tenze, při které jsou artikulační orgány v cílové artikulační pozici, a poslední fází je detenze, opuštění cílové artikulační pozice (Machač, 2008, s. 43).

Obr. č. 1: Fáze tvoření souhlásek

Zdroj: Machač (2008, s. 43)

Konsonanty se podle způsobu artikulace dělí na (Lukšičová-Hašpelová, 1971; Kovářová, 2003; Machač, 2008):

- a) Závěrové konsonanty (explozivy, *Verschlusslaute*, *Sprengelaute*) - výdechový proud rozrazí překážku (závěr, *Verschluss*), odstraní ji /p, b, t, d, k, g, ʔ/ a tím vznikne exploze. Jedná se o hlásky orální. Do této skupiny patří i tvrdý hlasový začátek, ráz [ʔ] (*Glottalstopp*, *Knacklaut*, *Neueinsatz*). Ráz vzniká prudkým rozražením hlasivek výdechovým proudem před tím, než se začne artikulovat samohláska. V němčině se realizuje v přízvučných a nepřízvučných slabikách na začátku slova po pauze, například *Achtung!* [ˈʔaxtʊŋ], dále na začátku slabiky uvnitř slova, a to po předponách jako jsou be-, de-, ent-, er-, ge-, ver-, zer-, an-, auf-, durch-, vor-, například ve slově *veraltet* [fɛʁˈʔaltət], mezi dvěma částmi složeného slova, například *die Hausarbeit* [diː ˈhaʊsʔarbajt], a ve zkratkových slovech vyslovovaných po písmenech, například DNA [deːʔɛnˈʔaː]. U členů, předložek a spojek uvnitř skupiny slov může tvrdý hlasový začátek odpadnout (Šileikaite-Kaishauri, 2015, s. 165).
- b) Nosové neboli nazální konsonanty (*Nasale Verschlusslaute*) – výdechový proud uniká skrz dutinu nosní /m, n, ŋ/, zvuk má charakteristické nosové zabarvení. Tyto souhlásky jsou znělé a nemají k sobě neznělý protějšek, nazývají se proto jedinečné

nebo nepárové. Kvůli jejich silné tónové složce a zanedbatelné složce šumové jsou označovány jako sonory, které jsou v němčině slabikotvorné.

- c) Polozávěrové konsonanty (afrikáty, *Verschluss-Engelaute*) – výdechový proud rozrazí závěr, který při uvolňování přechází v úžinu. Jedná se o hlásky orální, některé jsou párové, jiné jedinečné, například /pf, ts, tʃ/.
- d) Úžinové konsonanty (frikativy, *Engelaute, Reibelaute*) – během artikulace je aktivní určitý typ úžiny /f, v, s, z, ʃ, ʒ, ç, j, x, h/.
- e) Kmitavé konsonanty (vibranty, *Zitterlaute, Vibrante*) – charakteristické je kmitání artikulačního orgánu (špička jazyka, čípek s okraji měkkého patra), který se rychle přiblíží k protilehlému artikulačnímu orgánu (alveoly, zadní část hřbetu jazyka), aniž by vznikl úplný závěr, a vzduchový proud ho opět rychle oddálí. Řadí se sem hláska /r/, která je v češtině slabikotvorná, ale v němčině nikoli. Vibranty jsou konsonanty orální.
- f) Bokové konsonanty (laterály, *Seitenlaute*) – patří mezi typy hlásek, při jejichž artikulaci výdechový proud neproudí středem dutiny ústní. Špička jazyka se dotýká alveol, okraje hřbetu jazyka jsou spuštěny a vzduch uniká po jeho stranách. Patří sem orální hláska /l/, sonora, která je v němčině i češtině slabikotvorná. Kovářová (2003, s. 34) řadí hlásku /l/ k úžinovým konsonantům.

Kovářová (2003, s. 24-35) podrobně popisuje souhlásky závěrové, nazální, polozávěrové, úžinové a kmitavé.

3.1.1 Explzivy

Pro tyto hlásky je charakteristické prudké rozražení a odstranění překážky výdechovým proudem. V německém systému závěrových konsonantů se nacházejí tři páry konsonantických fonémů: /p-b, t-d, k-g/. Distinktivním rysem těchto souhlásek je napjatost a nenapjatost (viz kap. 5. 1. 1).

/p/ je napjatá neznělá bilabiální orální exploziva (párová). Nachází se ve všech pozicích. Místem ani způsobem se neliší od českého /p/. Liší se v napjatosti a aspirovanosti.

/b/ je nenapjatá znělá bilabiální orální exploziva (párová). Nachází se na začátku a uprostřed slov. Hláska /b/ nesmí být nikdy aspirována a je to hláska nenapjatá.

/t/ je napjatá neznělá nealveolární orální exploziva (párová). Nachází se v pozici náslovné, středové a koncové. Od českého /t/ se liší napjatostí a aspirovaností, místem ani způsobem artikulace se od sebe neliší.

/d/ je nenapjatá znělá nealveolární orální exploziva (párová). Vyskytuje se v pozici náslovné a středové. Oproti českému /d/ je německé méně znělé.

/k/ je napjatá neznělá velární orální exploziva (párová). Nachází se ve všech pozicích. Při artikulaci se projevuje rozdíl v napjaté a aspirované výslovnosti oproti češtině. Oproti ostatním napjatým souhláskám /p, t/ má souhláska /k/ velmi silný přídech.

/g/ je nenapjatá znělá velární orální exploziva (párová). Nachází se v náslovné a středové pozici. V češtině se konsonant /g/ vyskytuje jen ve slovech přejatých (gramofon, generál, gigantický) a je znělou variantou fonému /k/, například kdo, kde. V němčině se jedná o dva samostatné fonémy (k-g), kterými se rozlišují příslušné dvojice slov, například *der Garten-die Karten*.

3.1.2 Nazály

Nazální souhlásky jsou souhláskami závěrovými. Při artikulaci těchto konsonantů je do činnosti zapojena dutina nosní. Poklesem měkkého patra se uvolňuje průchod výdechovému proudu do nosní dutiny. Typické zabarvení nosových souhlásek vzniká rezonancí nosní dutiny. Nazály jsou všechny znělé (tzn. nepárové) a řadí se k sonorám. Rozlišují se tři nosní fonémy:

/m/ je souhláska nenapjatá znělá bilabiální nazální (nepárová). Vyskytuje se na počátku, uprostřed nebo na konci slov. Artikulačně se německé a české /m/ neliší. V obou jazycích vzniká také vlivem asimilace artikulačního místa poziční varianta labiodentální /ɱ/, a to ve skupinách konsonantů /mf/, například *Komfort*, nebo /nf/, například *fünf*.

/n/ je souhláska nenapjatá znělá nealveolární nazální (nepárová) vyskytující se obvykle uprostřed nebo na konci slov. Od českého nazálního protějšku se nijak neliší. Často podléhá změnám ve spojení s následujícími konsonanty. Stejně jako v češtině zde vzniká poziční varianta velárního /ŋ/ před /k, g/, například *danken, trinken, Ungarn, fungieren*, nebo před skupinou ks, například *links*.

/ŋ/ je souhláska nenapjatá znělá velární nazální (nepárová). Vyskytuje se před velárními konsonanty /k, g/. Vyskytuje se pouze v pozici středové a koncové, nikdy nestojí na začátku slov, například slova *langweilig, lang*. Rozdíl od českého velárního /ŋ/ spočívá v tom, že v němčině je tato souhláska samostatný foném, ale v češtině se jedná pouze o poziční variantu fonému /n/, která vzniká před /k/ nebo /g/, například *banka, angrešt*.

Romportl (1974, s. 23) se zmiňuje o asimilačních tendencích v hovorovém jazyce, kdy tyto souhlásky přecházejí podle následující souhlásky v /m, n, ŋ/, před /f/ a /v/ v labiodentální /m/, například slovo *fünf*. Tyto asimilace jsou však nespisovné.

3.1.3 Afrikáty

Polozávěrové souhlásky (afrikáty) mají specifický průběh. Jedná se o spojení hlásky závěrové s hláskou úžinovou, tzn., že jsou afrikáty složeny ze dvou částí. První část je tvořena závěrem, který se postupně uvolňuje a v druhé části přechází v úžinu, která je artikulována na stejném místě stejným orgánem. Romportl označuje tyto konsonanty jako závěrové s frikativním závěrem (1974, s. 29). Je nezbytné vědět, že tyto hlásky plní funkci fonémů, nejedná se tedy o spojení dvou konsonantů.

/pf/ je napjatá neznělá labiální afrikáta (nepárová). Vyskytuje se ve všech pozicích. Jedná se o spojení hlásek, kdy bilabiální neznělá okluzíva přechází v labiodentální neznělou frikativu. Artikulace toho fonému je spojena se značnou napjatostí mluvidel, například *Pfanne, Pflug*.

/ts/ je napjatá neznělá nealveolární afrikáta (nepárová), která se vyskytuje ve všech pozicích. Při artikulaci přechází alveolární neznělá okluzíva v alveolární neznělou frikativu, například *Katze, Zahl*. Tuto afrikátu vyslovujeme i u přejatých slov, například *Portion, Celsius*.

/tʃ/ je napjatá neznělá postalveolární afrikáta (párová) vyskytující se v pozici středové a koncové. Jedná se o spojení alveolární neznělé okluzívy, která přechází v postalveolární neznělou frikativu, rty jsou zaokrouhlené, například *Tschechisch*.

/dʒ/ je nenapjatá znělá postalveolární afrikáta (párová). Vyskytuje se výhradně v přejatých slovech nejčastěji z angličtiny nebo italštiny, například *Gin, Giovanni, Juice*.

3.1.4 Frikativy

Principem artikulace u těchto souhlásek je překážka, která se staví výdechovému proudu do cesty. Překážkou je úžina tvořená mezi artikulujícím orgánem a určitým místem artikulace, kde vzniká třecí šum. Proto bývají frikativy označovány také jako souhlásky úžinové.

*/f/ je napjatá neznělá labiodentální frikativa (párová), která se vyskytuje ve všech pozicích slov. Základním distinktivním rysem je napjatá artikulace, například slova *Flug, Phonetik*.*

*/v/ je nenapjatá znělá labiodentální frikativa (párová). Vyskytuje se na začátku a ve středu slov, například *Pulver, Nerven*.*

*/s/ je napjatá neznělá prealveolární frikativa (párová), patří k tzv. sykavkám ostrým. Tento konsonant vyslovujeme pouze v pozici středové a na konci slov, nebo v konsonantických skupinách: /st/, například *Post, Osten*, /sp/, například *Wespe, raspeln*, /ps/, například *Psychologie, Pseudonym*, /ks/ ve slovech *Lexikon, Experiment*.*

*/z/ je nenapjatá znělá prealveolární frikativa (párová). Stejně jako /s/ se řadí k ostrým sykavkám. Vyskytuje se na začátku a uprostřed slov a v příponách -sal, -sam, například *Weise, Hasen, Nase, Schicksal*.*

Pokud se na začátku slova vyskytuje psané s, vyslovuje se jako /z/, na konci slov se psané s nebo /ss/ (ß) vyslovuje jako /s/, to samé pravidlo platí pro psaní ss a ß uprostřed slova, psané s mezi vokály a sonorami se vyslovuje jako /z/ (Romportl, 1974, s. 25).

*/ʃ/ je napjatá neznělá postalveolární frikativa (párová). Tuto frikativu řadíme k sykavkám tupým a vyskytuje se ve všech pozicích, například *stehen, Sprache*. Kovářová (2003) uvádí, že v oblasti dolní němčiny (tzv. Plattdeutsch) v severním Německu se místo tohoto fonému ve skupinách konsonantů /sp, st/ vyslovuje /s/, což je důsledkem historického vývoje němčiny.*

*/ʒ/ je nenapjatá znělá postalveolární frikativa (párová), která také patří k tupým sykavkám. V němčině se vyskytuje pouze ve slovech přejatých z francouzštiny nebo ze slovanských jazyků, například slova *Genre, Regime, Garage*.*

/ç/ je napjatá neznělá palatální frikativa (nepárová). Jedná se o přední variantu fonému /ch/, tzv. *Ich-Laut*. Ve spisovné němčině se tato varianta fonému /ch/ vyslovuje značně více vpředu než české /ch/, skoro až v místech, kde se artikuluje hláska /j/. Zvukem se podobá českému /ch/ a /š/ (Romportl, 1974, s. 27). V němčině se vyslovuje v pozici středové a koncové po všech předních samohláskách, dvojhláskách /ei, ai, eu, äu/, sonorách /r, l, n/ a v příponách -chen, -ich, -ig/-igkeit, příkladem jsou slova *Mädchen, ich, richtig, Möglichkeit*. Hláska *Ich-Laut* se vysloví i v některých cizích slovech, která pochází z řečtiny, například *Chemie, Chirurg*.

/x/ je napjatá neznělá velární frikativa (nepárová). Jedná se o zadní variantu fonému /ch/, tzv. *Ach-Laut*. Tato souhláska je zadnější než české /x/. Při její artikulaci je slyšet náznak hrčivosti, který je způsoben výdechovým proudem rozkmitající okraje měkkého patra (Romportl, 1974, 27). Tento foném se vyskytuje v pozici středové a koncové po všech zadních samohláskách /a, o, u/ a dvojhláscě /au/. Například *Sprache, Nacht, Koch, Brauch*.

/j/ je nenapjatá znělá palatální frikativa (nepárová). V německé výslovnosti se tento foném vyskytuje skoro vždy v náslovné pozici před vokálem, případně po předponě, ale najdeme ho například i uprostřed slova, například *Kajüte, Boje*.

/h/ je neznělá laryngální frikativa (nepárová). Tvoří se v hlasivkové štěrbině. Vyskytuje se v pozici náslovné nebo středové před přízvučnou samohláskou, například *haben, Haus, Gehalt*, v předponách *her-, hin-*, například *hergeben, hingeben*, v příponách -haft, -haftig, -heit, například *stimmhaft, wahrhaftig, Freiheit*. Jako výjimka je /h/ vyslovované i v poloze mezi vokály, například *Uhu, Alkohol*.

/ʎ/ je nenapjatá znělá nealveolární frikativa (nepárová), která se vyskytuje ve všech pozicích. Například *halb, gelb, Hotel*. Slabikotvorné /ʎ/ vzniká v nepřízvučných koncových slabikách -el, -eln, příkladem jsou slova *Onkel, Spiegel, bummeln*.

3.1.5 Vibranty

V německém systému konsonantů existují tři alofony fonému /r/. Všechny tři realizace jsou považovány za kodifikovanou variantu. Tyto konsonanty jsou mezi sebou zaměnitelné, tzn., že jsou fakultativní (volné).

/R/ (čípkové, Zäpfchen-R) je nenapjatá znělá velárně uvulární vibranta (nepárová). Vyskytuje se ve všech pozicích. Při artikulaci této varianty se jazyk dotýká spodní řady zubů, hřbet jazyka se zvedá proti měkkému patru, výdechový proud rozkmitá okraje jazyka a čípek.

/r/ (předoazyčné, Zungenspitzen-R) je nenapjatá znělá alveolární vibranta (nepárová). Vyskytuje se v pozici náslovné, středové i koncové. Při výslovnosti kmitá špička jazyka proti dásním. Všeobecně se tvrdí, že tento typ hlásky /r/ je v němčině kratší než v češtině, počet kmitů je nižší.

Nejčastějším fonémem hlásky /r/ je **velární frikativa /ʀ/ (Reibe-R)**. Nejedná se, jako u předchozích dvou variant, o vibrantu, ale o frikativu.

Slovo *die Rose* může být tedy v němčině vysloveno třemi způsoby, a všechny tři varianty jsou akceptovány: [ʀo:zə], [ʀo:zə], [ʀo:zə] (Šileikaite-Kaishauri, s. 111).

V němčině existuje také redukovaná výslovnost fonému /r/, tzv. vokalizace /ɐ/ a /ɐ/. Tato hláska se vyslovuje po dlouhé samohlásce, například *wir*, *Uhr*, v nepřízvučných předponách *er-*, *ver-*, *zer-*, *her-*, například *erzählen*, *vergleichen*, *zerrissen*, a v koncové nepřízvučné slabice *-er*, například *Schüler*, *aber*, *Kinder*. V těchto pozicích dochází k vokalizaci /r/ a mluvčí by měl vyslovit redukované /a/ (Maroušková-Ecková, 1981, s. 30-31; Kovářová, 2003, s. 34-35).

3.2 Dělení konsonantů podle místa artikulace (Artikulationsort)

Místo artikulace je určeno mluvním orgánem, který je při artikulaci aktivní. Dělí se na (Lukšičová-Hašpelová, 1971; Kovářová, 2003; Machač, 2008):

- a) Obouretné (bilabiální) konsonanty (*Bilabiallaute*) – oba rty se pohybují /p, b, m/.
- b) Retozubné (labiodentální) konsonanty (*Lippenzahnlaute*, *Labiodentallaute*) – horní zuby se opírají o spodní ret /f, v/.
- c) Dentální konsonanty (*Zahnlaute*) – jazyk je opřen o zuby /t, d, n, l, r, s, z, ʃ/.
- d) Dásňové (alveolární) konsonanty (*Alveolarlaute*) – špička jazyka se opírá buď o přední nebo o zadní oblast dásní /f, ʒ/.

- e) Předopatrové (palatální) konsonanty (*Vodergaumenlaute, Palatallaute*) – jazyk opřen o tvrdé patro /j, ɕ/.
- f) Zadopatrové (velární) konsonanty (*Hintergaumenlaute, Velarlaute*) – jazyk je opřen o měkké patro /k, g, x, ŋ/.
- g) Hrtanové (laryngální, glotální) konsonanty (*Kehlkopf-laute, Laryngallaute*) – hláska vzniká v hrtanu /h, ʔ/.
- h) Čípkové (uvulární) konsonanty (*Zäpfchenlaute*) – jazyk proti čípku /r/.

3.3 Dělení konsonantů podle znělosti (*Stimmhaftigkeit*)

Podle činnosti hlasivek, tedy podle toho, zda se účastní hlasivky na artikulaci souhlásky, se dělí konsonanty na (Lukšičová-Hašpelová, 1971; Kovářová, 2003; Machač, 2008):

- a) Znělé (*stimmhafte Konsonanten*) – hlasivky jsou semknuty a kmitají, pro tyto souhlásky je v němčině typická nenapjatost mluvidel, /b, m, v, d, n, l, z, ʒ, j, g, ŋ, r, R, ʁ, dʒ/.
- b) Neznělé (*stimmlose Konsonanten*) – hlasivky jsou oddáleny a vzduch jimi volně proudí, pro tyto konsonanty je v němčině typická napjatost mluvidel, /p, f, t, s, ʃ, ɕ, k, x, h, ʃ, tʃ, pʃ, ts, ʔ/.

Znělé a neznělé konsonanty můžeme dále rozdělit na párové, které mají obě znělostní varianty /p-b, f-v atd./, a nepárové, u kterých existuje jen jedna varianta /l, r/.

3.4 Dělení konsonantů podle podílu nosní dutiny na artikulaci

Při artikulaci některých konsonantů může dojít k poklesu měkkého patra, čímž dojde k účasti na výslovnosti nosní dutiny. Na základě toho se dělí konsonanty na (Lukšičová-Hašpelová, 1971; Kovářová, 2003; Machač, 2008):

- a) Nosní (nazální) konsonanty (*Nasenlaute, Nasallaute*) – nosní dutina je zapojena a při artikulaci rezonuje /m, n, ŋ/.
- b) Ústní (orální) konsonanty (*Mundlaute, Orallaute*) – výdechový proud vychází dutinou ústní.

3.5 Dělení konsonantů podle přídechu (Behauchung, Aspiration)

Podle toho, zda při artikulaci vznikne přídech, se konsonanty dělí na (Lukšičová-Hašpelová, 1971; Kovářová, 2003; Machač, 2008):

- a) Aspirované, přídechové (*behauchter Konsonanten*) – v některých pozicích /p, t, k/.
- b) Neaspirované, nepřídechové (*unbehauchter Konsonanten*) – všechny ostatní souhlásky.

3.6 Dělení konsonantů podle napjatosti (Stärke, Intensität)

Podle rozdílu v intenzitě svalové činnosti mluvidel, která se projeví ve větší či menší síle šumu, rozlišujeme (Maroušková, Schmidt, 2005):

- a) Souhlásky napjaté, fortisové (*Fortis, starke, harte Konsonante*) - /p, t, k, f, s/.
- b) Souhlásky nenapjaté, lenisové (*Lenis, schwache, weiche Konsonante*) - /b, d, g, v, z/.

Třídění německých konsonantů podle místa a způsobu artikulace vyobrazuje tabulka č. 1.

Tab. č. 1: **Klasifikace německých konsonantů podle místa a způsobu artikulace**

Místo artikulace			Způsob artikulace
obouretné	p	b m	závěrové
retozubné	f	v	úžínové
dásňové přední	t s <u>ts</u>	d n z r l	závěrové úžínové polozávěrové (afrikáty) kmitavé (vibranty) úžínové bokové (laterální)
dásňové zadní	tʃ ʃ	 ʒ	polozávěrové (afrikáty) úžínové
tvrdopatrové	ç	j	úžínové
měkkopatrové	k x	g ŋ třené r	závěrové úžínové
čípkové		R	

hrtanové	ráz l	h	závěrové úžinové
----------	-------	---	---------------------

Zdroj: Maroušková, Schmidt (2005)

4 KONSONANTICKÝ SYSTÉM ČESKÉHO JAZYKA

Inventář českých souhlásek obsahuje dvacet sedm souhláskových fonémů. Český konsonantický systém je založen na čtyřech artikulačních charakteristikách. První charakteristikou je místo artikulace, druhou způsob artikulace, třetí postavení měkkého patra a poslední je postavení hlasivek (Palková, 1994, s. 208). Následující text se bude zabývat jejich popisem. Přehled českých souhlásek je graficky vyobrazen v tab. č. 3 na straně 32.

Krčmová (1996, s. 98) rozděluje české fonémy z hlediska fonologie distinktivních rysů podle přítomnosti příznaku a) vokálnost-nevokálnost a b) konsonantnost-nekonsonantnost na tři skupiny:

- a) Fonémy s příznakem nevokálnost, nekonsonantnost - /j/.
- b) Fonémy s příznakem vokálnost, konsonantnost – sonory /l, r, m, n, ň/.
- c) Fonémy s příznakem nevokálnost, konsonantnost – ostatní souhlásky, tj. /p, b, v, f, t, d, c, s, z, ř, š, ž, č, ť, ď, k, x, h, g, dž, dz/.

Tradičnější je však třídění českých souhlásek podle zmíněných čtyř artikulačních charakteristik. Tato práce bude vycházet z dělení publikací od Romportla (1985), Palkové (1994) a Krčmové (1996).

4.1 Dělení konsonantů podle místa artikulace

Při tvoření souhlásek vzniká překážka na některém ze sedmi artikulačních míst. Souhlásky se na základě toho dělí na:

- a) Obouretné (bilabiály) – artikulace je vytvářena pomocí rtů. K těmto patří /p, b, m/.
- b) Retozubné (labiodentály) – tyto se tvoří dotykem horních rtů a dolních zubů /f, v, ŋ/.
- c) Zubodásňové (alveodentály) – u těchto souhlásek artikuluje špička jazyka, která se opírá o horní řezáky a dásně. Rozlišují se souhlásky zubné (dentální souhlásky) a dásňové (alveolární souhlásky). Dentální souhlásky jsou tvořeny špičkou jazyka proti řezákům, /t, d, n/, alveoláry jsou vytvářeny špičkou jazyka proti dásňovému

výstupku, člení se na předodásňové /t, d, n, c, dz, s, z, l, r/ a zadodásňové /š, ž, č, dž, ř/.

- d) Předopatrové, tvrdopatrové (palatály) – artikuluje jazyk proti tvrdému patru, artikulace bývá doprovázena lehkým zaokrouhlením rtů /t', d', ň, j/.
- e) Zadopatrové, měkkopatrové (veláry) – artikuluje jazyk proti měkkému patru /k, g, x, ŋ/.
- f) Čípkové (uvuláry) – artikulace probíhá pomocí zadní části hřbetu jazyka a čípku /r/.
- g) Hrtanové, hlasivkové (laryngály) – tyto jsou tvořeny v hrtanu, artikulují hlasivky /h, ʔ/.

4.2 Dělení konsonantů podle způsobu artikulace

Způsob artikulace souhlásek je určován překážkou a způsobem, jakým se postaví do cesty výdechovému proudu. Překážka může být buď úplná (závěr, okluze), nebo neúplná (polozávěr). Dělí se na (Hájková, 2008, s. 24):

- a) Závěrové souhlásky (okluzivy) – překážka zcela zastaví výdechový proud /p, t, t', k, b, d, d', g; m, n, ň/.
- b) Polozávěrové souhlásky (semiokluzivy) – překážka je těsně před artikulací uvolněna /c, dz, č, dž/.
- c) Úžinové souhlásky (konstrikty) – při artikulaci je aktivní určitý typ úžiny. Romportl (1985, s. 65-66) dělí tyto souhlásky na vlastní úžinové (středové), bokové (laterály) a kmitavé (vibranty). K vlastním úžinovým souhláskám se řadí /f, v, s, z, š, ž, j, x, h/, mezi laterály patří hláska /l/, a mezi vibranty patří /r, ř/.

Na základě sluchového dojmu se okluzivy označují jako explozivy (ražené souhlásky), semiokluzivy se označují jako afrikáty (polosykavky, asibiláty) a konstruktivy jsou z auditivního hlediska frikativy (hlásky třené). Název sykavky (sibilanty) je také odvozen ze sluchového dojmu, /s, z, š, ž/. Z tohoto auditivního hodnocení vyplývá i dělení souhlásek na sonory, u kterých převažuje tónová složka (podobají se vokálům), a na šumové (vlastní) souhlásky (Krčmová, 1996, s. 103; Hájková, 2008, s. 24). Podrobnější rozdělení uvádí Klimeš (1983) (viz kap. 4. 5).

4. 3 Dělení konsonantů podle nosovosti

U většiny souhlásek je při výslovnosti měkké patro zdviženo a tím je uzavřena cesta výdechovému proudu do dutiny nosní. Výjimku však tvoří souhlásky nosní, u kterých je měkké patro v klidové pozici, a proto je umožněn volný průchod výdechovému proudu do dutiny nosní. Podle tohoto kritéria dělíme české souhlásky na:

- a) Nosní (nazály) - /m, n, ň, ŋ, ŋ/.
- b) Ústní (orály) – všechny ostatní souhlásky, u kterých není zapojena při artikulaci dutina nosní.

4.4 Dělení konsonantů podle znělosti

Podle přítomnosti a nepřítomnosti hlasivkového tónu se konsonanty dělí na znělé (hlasné) a neznělé (nehlasné). Tento doprovázející tón (především u sonor) je tvořen obdobně jako při artikulaci vokálů.

Většinu nesonorních, tj, šumových, souhlásek je možné rozdělit do dvojic. Tyto souhlásky mají stejný charakter překážek a podobné artikulační místo, ale liší se účastí hlasu u jedné z nich. Tyto souhlásky označujeme termínem párové (viz tab. č. 2).

Sonory jsou souhláskami znělými a v češtině nemají neznělý protějšek. Označují se termínem jedinečné nebo nepárové (viz tab. č. 2).

Tab. č. 2: **České znělé a neznělé souhlásky**

Souhlásky párové	neznělé	p	t	t'	k	f	s	š	/x/	c	č	/ř/
	znělé	b	d	d'	g	v	z	ž	h	/dz/	/dž/	ř
Souhlásky nepárové	znělé (jedinečné)	m	n	ň	l	r	j					

Zdroj: vlastní zpracování (2017)

4.5 Dělení konsonantů podle akusticko-auditivního hlediska

Akusticko-auditivní kritérium uvádí ve své knize Klimeš (1983, s. 29), který rozděluje souhlásky podle sluchového dojmu na:

- Explozívy (ražené, výbuchové souhlásky) - /p, b, t, d, t', d', k, g/.
- Frikativy (spiranty, třené souhlásky) – artikulaci doprovází třecí šum /f, v, s, z, š, ž, j, x, h/.
- Afrikáty (asibiláty, polosykové souhlásky) - /c, č, dz, dž/.
- Palatály (měkké souhlásky) – při artikulaci je přítomen třecí šum o vysoké frekvenci /t', d', ň, j, l/.
- Sykvavky (sibilanty, sykavé souhlásky) – objevuje se sykavý šum /s, z, š, ž/.
- Nazály (nosové souhlásky) – během artikulace je ústní šum doprovázen zvukem nosních dutin /m, n, ň, ŋ/.
- Vibranty (kmitavé souhlásky) – během artikulace je cesta výdechovému proudu pravidelně zvětšována a zmenšována /r, ř/.
- Sonory – převládá hlasivkový tón /r, l, m, n, ŋ/.
- Dyšné (spirantní) – během artikulace je přítomen silný expirační proud /h/.

Klimeš (1983, s. 36) uvádí možnost zjednodušeného třídění souhlásek, a to pouze do tří skupin, kterými jsou:

- a) Ražené souhlásky - /b, p, d, t, d', t', g, k, m, n, ň/.
- b) Třené souhlásky - /v, f, z, s, ž, š, h, x, j, l, r, ř/.
- c) Polosykvavky - /c, č, dz, dž/.

Výhodou tohoto dělení je podle Klimeše (1985, s. 36) přehlednost a zřetelný vztah k třídění podle způsobu artikulace – závěrové souhlásky jsou ražené, úžinové jsou třené a polozávěrové jsou polosykvavky.

Tab. č. 3 : Přehled českého konsonantického systému

Zdroj: Romportl (1985, s. 99)

Podle místa artikulace																
				Retné		Alveolární				Předopatrové		Zadopatrové		Hrtanové		
				Retorettné	Retozubné	Přední		Zadní								
Podle znělosti				N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	
Podle způsobu artikula ce	Závěrové	Ústní		p	b			t	d			tʰ	dʰ	k	(g)	
		Nosní			m				n				ɳ		(ŋ)	
	Polozávěrové															
	Úžimové	Vlastní					c	(3)			č	(3)				
		Bokové					f	v	s	z	š	ž	j	x		h
		Kmitavé														
															/R/	
Podle "měkкости"				Tvrdé				Měkké				Tvrdé				
Podle artikulačního orgánu				Retné				Předojazyčné				Zadójazyčné				
								Jazyčné				Hlasíkové				

5 NĚMECKÝ VS. ČESKÝ KONSONANTICKÝ SYSTÉM

Každý jazyk disponuje souborem artikulačních zvyklostí, který je pro něj charakteristický. Pro tyto artikulační zvyklosti se zavedl termín artikulační báze, která zahrnuje postavení řečových orgánů v klidové fázi i při mluvení. *Německá artikulace se vyznačuje větším svalovým napětím mluvidel a většími výkyvy výdechového proudu, což se projevuje silnějším slovním přízvukem, redukcí (popř. i vypouštěním) nepřízvukných samohlásek, tvrdým nasazením hlasu, v napjatosti (ostrém vyražená) a případně aspiraci německých fortisových souhlásek, v napjaté výslovnosti dlouhých zavřených samohlásek* (Maroušková, Schmidt, 2005). V němčině lze také pozorovat větší účast rtů na artikulaci, v češtině je činnost rtů méně intenzivní. Pro češtinu jsou typické hlásky /ř/ a znělé /h/, které se v jiných jazycích téměř nevyskytují. Oproti češtině se v němčině aktivněji při artikulaci zapojuje čípek (při výslovnosti čípkového /R/). Hlasivky se v češtině zapojují více než v němčině, proto jsou německé nenapjaté souhlásky méně znělé než v češtině (Krčmová, 1996, s. 19; Maroušková, Schmidt, 2005).

Na základě odborné literatury je možné předpokládat, že mluvčí bude inklinovat k artikulačním stereotypům, na které je ze svého mateřského jazyka zvyklý, a bude je aplikovat i na cizí jazyk. Je proto důležité, aby mluvčí znal rozdíly mezi svým mateřským jazykem a jazykem, kterému se učí.

K zjištění problematických oblastí při výslovnosti němčiny českým žákem bývá obvykle užívána konfrontační analýza fonologických systémů obou jazyků. Této problematice se věnuje Maroušková a Schmidt (2005) a Lukšičová-Hašpelová (1971). Pro lepší orientaci rozdílů v souhláskách obou jazyků budou uvedeny tabulky, ze kterých bude srovnání vycházet (viz tab. č. 4 a 5).

5.1 Srovnání českých a německých konsonantů

Tab. č. 4: České konsonanty

		N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z
		bilabiální		labiodentální		alveolární		palatální		velární		uvulární		laryngální	
						preal.	postal.								
závěrové	ústní	p	b			t	d			ť	ď	k	g		ʔ
	nosní		m		ɱ		n			ň	ɳ				
polozávěrové						ts	dz	tʃ	dʒ						
úžinové	vlastní			f	v	s	z	ʃ	ʒ	j	x				h
	bokové					l									
	kmitavé						ř					r			

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Tab. č. 5: Německé konsonanty

		N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z
		bilabiální		labidentální		alveolární		palatání		velární		uvulární		laryngální	
						preal.	postal.								
závěrové	ústní	p	b			t	d			k	g			ʔ	
	nosní		m				n				ŋ				
polozávěrové				pf		ts									
úžinové	vlastní			f	v	s	z	ʃ	ʒ						h
	bokové					l		ʎ	dʒ	ç	j	x		ʁ	
	kmitavé						r					R			

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Z tabulek č. 4 a 5 vyplývá, že němčina má méně konsonantů než čeština. V němčině se nevyskytuje úžinová alveolární souhláska /ʀ/ a závěrové palatální měkké souhlásky /tʃ, dʒ, ŋ/. Čeština obsahuje čtyři afrikáty /c, č, dz, dž/, zatímco němčina pouhé tři /pf, ts, tʃ/. Afrikáta /pf/ je pro českého mluvčího cizí a bude pravděpodobně mluvčímu problematizovat výslovnost, vyskytuje se například ve slovech *Pferd*, *Pfeffer*.

5. 1. 1 Aspirace (přídech)

Z tabulek č. 4 a 5 nevyplývá nejdůležitější rozdíl mezi českým a německým konsonantickým systémem. Souhlásky /p, b, t, d, k, g/, které se vyskytují v obou jazycích, se v češtině odlišují znělostí – znělé /b, d, g/ a neznělé /p, t, k/. V němčině se sice také dělí na znělé a neznělé, ale hlavní rozdíl mezi těmito souhlásky je v napjatosti. Napjatost/nenapjatost je *různý stupeň napětí svalových orgánů podílejících se na artikulaci jednotlivých konsonantů* (Kovářová, 2003, s. 11). Znělé konsonanty jsou nenapjaté, neznělé konsonanty jsou napjaté (zvané také jako aspiranty) (viz tab. č. 6). Napjaté konsonanty znějí ostřeji, tvrději, a proto se také německy označují jako *harte Mitlaute* (latinsky souhlásky fortisové) a nenapjaté konsonanty se z důvodu volnějšího svalového napětí mluvidel označují německy jako *weiche Mitlaute* (latinsky souhlásky lenisové), tyto souhlásky znějí totiž mírněji, měkčeji (Maroušková, Schmidt, 2005).

Tab. č. 6: **Napjaté a nenapjaté konsonanty**

Napjaté neznělé konsonanty	p	t	k	f	s
Nenapjaté znělé konsonanty	b	d	g	v	z

Zdroj: vlastní zpracování (2017)

Z důvodu velké napjatosti mluvidel při artikulaci neznělých souhlásek přistupuje aspirace (přídech) jako vedlejší znak. Podle Marouškové a Schmidta (2005) je nezbytné aspiraci od žáků vyžadovat i přesto, že není podstatným fonologickým rysem. Maroušková a Schmidt (2005) tvrdí, že zanedbávání napjatosti a případně aspirace u konsonantů /p, t, k/ a vyslovení /b, d, g/ v některých pozicích nezněle je zdrojem výslovnostních problémů neněmecky mluvících žáků. Nejlépe se o jevu aspirace dá přesvědčit tak, že když se bude proti dlani artikulovat některá z příslušných hlásek, tak by měla být cítit síla vycházejícího výdechového proudu.

Aspirace vznikne, když tlak vzduchu před překážkou v závěrové fázi dosáhne vyšší hodnoty než u neaspirovaných neznělých exploziv. Poté vzduch při uvolňování překážky

proudí mezi artikulátory delší dobu, vytváří třecí šum a poté bývá ještě doprovázen slabším výdechem. Po celou dobu jsou hlasivky oddáleny, tedy nekmitají, tudíž základní tón následující hlásky nastupuje výrazně později než u neaspirovaných neznělých exploziv v češtině, např. [p], a u nenapjatých, neaspirovaných, poloznělých exploziv v němčině, např. [b] (Maroušková-Ecková, 1981, s. 10, 33 – 34; Machač, 2007, s. 52 – 53). V němčině je přídech nejvíce slyšitelný na začátku slov, méně slyšitelný je uprostřed a na konci slov (Rothenhagen, 2002, s. 18).

V německé standardní výslovnosti se rozlišují následující varianty aspirace (Maroušková-Ecková, 1981, s. 36; Maroušková, Schmidt, 2005; Machač, 2008, s. 52;):

- a) silná [p^h],
- b) oslabená [p^ʰ],
- c) v některých případech se neaspiruje.

Silná aspirace se vysloví v následujících pozicích (DUDEN, 2005, s. 57; Machač, 2008, s. 52-53):

- a) na začátku přízvučné slabiky, například *vital* [vi^{tʰ}a:l], *kein* [k^haj̯n], a to i v případě, pokud následuje konsonant /r, l, n/, například *Preis* [p^hrajs̩], *Klasse* [ˈk^hlasə], *Knabe* [ˈk^hna:bə],
- b) na konci slova před pauzou, zejména v přízvučné slabice před přízvučným vokálem, pokud nepředchází /s/ nebo /ʃ/ (poslední slabika přízvučná a vokál v ní krátký), například *keck* [k^hɛk^h],
- c) souhláska /k/ v sufixu -keit, například *Einsamkeit* [ˈaj̯nza:mk^haj̯t^h].

Oslabená aspirace se používá v ostatních případech (DUDEN, 2005, s. 57; Machač, 2008, s. 53):

- a) na začátku nepřízvučné slabiky, například *Lippe* [ˈlɪp^ʰə],
- b) stojí-li v té samé slabice před /p, t, k/ souhláska /s/ nebo /ʃ/, například *Spaß* [ʃp^ʰa:s̩],
- c) uvnitř slova před konsonantem, například *klappte* [k^hlap^ʰt^ʰə].

Výslovnost /p, t, k/ bez aspirace je v následujících případech (DUDEN, 2005, s. 57):

- a) v /ps, pʃ, ks, kʃ/ patřící do stejné slabiky, například *Erbse* [ˈɛrpsə],
- b) v první části slova při spojení dvou exploziv /pp, pb, tt, td, kk, kg/, například *abpassen* [ˈappˈasən], *entdecken* [ɛntˈdɛkˈɛn], *weggehen* [ˈvɛkɡeːən].

Pokud mluvčí nebude dodržovat aspiraci u napjatých konsonantů společně s regulérně oslabenou znělostí konsonantů nenapjatých, tak se může stát, že pro rodilého uživatele jazyka bude obtížné rozlišovat mezi slovy jako *packen* a *backen*, *Paar* a *Bar*, či *trat* a *Draht* (Machač, 2007, s. 53).

5. 1. 2 Asimilace (spodoba)

Nejběžnějším typem přizpůsobování výslovnosti souhláskových fonémů je asimilace (Krčmová, 1996, s. 130). Rozlišují se dva typy asimilace, a to artikulační a znělostní. Předložená bakalářská práce se zabývá asimilací znělostní.

Druhotným znakem u německých nenapjatých souhlásek je jejich znělost. V češtině je hlavním odlišujícím znakem párových souhlásek znělost a napjatost zde neexistuje. České znělé souhlásky mohou znělost ztratit úplně, neznělé mohou znělost plně získat. Německé znělé konsonanty mohou znělost úplně nebo částečně ztratit, ale neznělé konsonanty nemohou nabýt znělosti (Machač, 2008, s. 50). Jedná se o asimilaci znělosti.

Souhlásky ztrácí úplně znělost na konci slabiky a slova (tzv. *Auslautverhärtung*), tzn., že se z hlásky nenapjaté stává hláska napjatá. Část slova *Auslaut-* zde označuje konec slabiky či slova a *-verhärtung* znamená, že se z hlásky nenapjaté stává napjatá. Příkladem mohou být slova: *wegbringen* [ˈvɛkˈbrɪŋən], *Kind* [kɪntʰ]. Na začátku slabiky ztrácí souhláska znělost částečně, a to vždy po pauze nebo po neznělém konsonantu, například *das Bett* [das ɸɛtʰ]. Po vokálu nebo sonoře se znělost zachovává (Machač, 2007, s. 51).

Rozlišuje se asimilace znělosti regresivní (zpětná) a progresivní (postupná). Pokud ovlivňuje první hláska hlásku následující, pak mluvíme o asimilaci progresivní. O asimilaci regresivní se jedná v případě, že druhá hláska působí na předcházející hlásku. Pro němčinu je příznačná asimilace progresivní, například *das Bild* [das ɸɪltʰ], zatímco v češtině se uplatňuje až na několik výjimek převážně asimilace regresivní, například ve

slově obtah [optax] (Romportl, 1985, s. 102-105; Kovářová, 2003, s. 37-38; Machač, 2008, s. 51).

Artikulační asimilace se pak dělí na asimilaci artikulačního místa a asimilaci artikulačního způsobu. Asimilace artikulačního místa nastává v momentě, kdy se setkají dva konsonanty, jejichž místo artikulace je od sebe příliš vzdáleno. V němčině i v češtině dochází k této asimilaci u fonému /n/ před velární souhláskou /k, g/. Ve slovech domácích i přejatých pak následně vzniká odpovídající poziční varianta, a to velární /ŋ/. Když stojí vedle sebe souhlásky, které si navzájem připodobňují způsob tvoření, hovoříme o asimilaci artikulačního způsobu. Pokud za sebou následují dvě závěrové souhlásky, pak je vyslovována první bez exploze a druhá bez imploze, například *lebte*, *abgeben*, *Pakt*. Jestliže za sebou následují dvě stejné souhlásky závěrové nebo úžinové, tak se vyslovují s jedinou explozí nebo úžinou, ovšem nesmí splynout v jednu hlásku, například *Wandtafel*, *Schiffahrt*, *Schwimmmeister*, *Brennessel*. Varianty s nosní explozí vzniknou tehdy, setká-li se závěrová souhláska orální a nazální, příkladem jsou slova *abmachen*, *entnehmen* (Kovářová, 2003, s. 38).

5. 1. 3 Hláska Ang-Laut

V obou tabulkách je /ŋ/ nosní velára. V českém jazyce existuje tato souhláska jako poziční varianta fonému /n/ před /k/ a /g/, například ve slovech maminka, banka, angrešt. V němčině je /ŋ/ naopak samostatným fonémem. Tento německý konsonant má navíc distinktivní (rozlišovací) funkci, například *singen* [ziŋən] (zpívat) × *sinnen* [ziŋən] (přemýšlet) (Maroušková-Ecková, 1981, s. 9; Maroušková, Schmidt, 2005; Machač, 2008, s. 70).

V němčině se nachází tento foném v následujících pozicích:

- a) Mezi dvěma samohláskami, například *lange*, *Hunger*, *Junge*.
- b) Na konci slov, například *jung*, *lang*, *Wohnung*.
- c) Před konsonanty, například *langsam*, *Jungfrau*, *er singt*.
- d) Pozice pro českého žáka známá, a to před /k/ a /g/, například *trinken*, *Bank*, *Ungarn*, *Kongo*.

K nacvičení této hlásky může pomoci položení ukazováčku na jazyk a vyslovení hlásky /n/, tak vzniká velární /ŋ/ (Rothenhagen, 2002, s. 27).

5. 1. 4 Hlásky Ich-Laut, Ach-Laut

V systému českých konsonantů existuje pouze jedno /x/. Tento konsonant je řazen podle místa artikulace k velárním a podle způsobu artikulace je tato souhláska frikativa. V němčině existují pro foném /x/ dvě varianty výslovnosti, jejichž případná záměna nevede ke změně významu slova. Jsou to tzv. poziční varianty (alofony) – Ich-Laut a Ach-Laut (Machač, 2008, s. 64).

Německá hláska Ich-Laut /ç/, která je podle Kovářové (2003, s. 32) řazena k palatálním hláskám a která v češtině neexistuje, se vyskytuje v následujících pozicích:

- a) Po všech samohláskách kromě /a, o, u, au/, například *ich, sprechen, Bücher*.
- b) Po /r, l, n/, například *Milch, durch, mancher*.
- c) V příponě -chen, například *Mädchen*.
- d) V koncovém -ig, například *zwanzig, wichtig*.
- e) Na počátku některých přejatých slov, například *Chemie, Chirurg*.

Pro nácvik této hlásky uvádí příklad Machač (2008, s. 64). Píše, že je vhodné použít české palatály /j/, která se bude vyslovovat dlouze a napjatěji, aby spolu s tónem bylo slyšet i šum. Poté se přejde beze změny do šepotu, při kterém zůstane pouze šumová složka odpovídající zvuku Ich-Lautu.

Foném Ach-Laut řadí Kovářová (2003, s. 33) k velárním hláskám. Ach-Laut se vyslovuje po samohláskách /a, o, u/ a diftongu /au/, například *Buch, Bach, Loch, Bauch*.

Pokud cizinec vysloví například ve slově *dich* souhlásku /x/ místo /ç/, tak vznikne hláskový útvar, který je považován ve výslovnosti z hlediska spisovné němčiny za chybný, i přesto by bylo možné slovo *dich* rozeznat (Rothenhagen, 2002, s. 5). Bude-li změněno /ç/ a /x/, nevzniknou žádná jiná slova, ale z hlediska ortoepie je tato lingvistická chyba považována za výslovnostní nedostatek.

5. 1. 5 Hláška /h/

Jedním z často uváděných rozdílů mezi českým a německým konsonantickým systémem je laryngální frikativa /h/. V německém jazyce je foném /h/ vyslovován nezněle. Naopak v českém jazyce se tento foném řadí k hláskám znělým. Německé /h/ se vyslovuje na začátku slov a na počátku kmenové slabiky, například *haben*, *Hand*, *geholfen*, *Verhalten* (Maroušková-Ecková, 1981, s. 10; Maroušková, Schmidt, 2005).

Pokud se před konsonantem /h/ objeví vokál, mluví se o tzv. *Dehnungs-H* (prodlužující h), například *sehen*, *gehen*. V tomto případě se hláška /h/ vůbec nevyslovuje a dochází k prodloužení předchozího vokálu. Popsaný jev se objevuje v německém jazyce, v českém jazyce však nikoli.

5. 1. 6 Konsonantické /r/

V německém jazyce existují tři varianty konsonantického /r/: Zungen-R /r/, Zäpfchen-R /R/ (čípkové) a Reibe-R /ʀ/ (třené). Český mluvčí nebude mít zkušenosti s tak silným rozkmitáním čípku, aby vzniklo hrčivé /r/. Tento způsob výslovnosti je pro německé konsonantické /r/ typické. V českém jazyce se tento způsob výslovnosti považuje za vadu řeči, tzv. rotacismus.

Na základě provedené analýzy konsonantického systému češtiny a němčiny a jejich následné komparace lze předpokládat, že českému studentovi budou činit výslovnostní problémy ty konsonanty, které se v českém fonologickém systému nenachází. Jedná se především o hlásky Ich-Laut, Ach-Laut a Ang-Laut, jevy aspirace u souhlásek /p, t, k/ a asimilace znělosti u /b, d, v/. U konsonantického /r/ bude docházet ke slabému rozkmitání čípku. V českém jazyce se rovněž nenachází prodlužující /h/, které se v příslušném slově nevyslovuje.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

6.1 Cíle praktické části

Cílem praktické části práce je zjistit stav výslovnosti vybraných německých konsonantů u studentů nastupujících do bakalářského studia germanistiky. Problémy, které se mohou u výslovnosti německých konsonantů objevit, jsou závažné a nesmí být opomenuty především ze strany budoucích pedagogů německého jazyka.

Vzhledem k cíli práce byli za respondenty výzkumné skupiny zvoleni studenti prvního ročníku germanistiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Žádný ze studentů neabsolvoval před výzkumným šetřením předmět Fonetika a fonologie, který je vyučován během prvního ročníku germanistiky. Výzkum probíhal v říjnu 2016 (začátek zimního semestru) na Katedře germanistiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Do výzkumného šetření se dobrovolně zapojilo celkem dvacet studentů (viz tab. č. 7), z nichž bylo 15 žen (75 %) a 5 mužů (25 %). Průměrná délka dosavadního studia německého jazyka odpovídajících studentů byla osm let. Blíže bylo možné studenty rozdělit na ty, kteří studovali němčinu sedm let (50 % studentů), osm let (25 % studentů) a osm a více let (25 % studentů). Celkem 90 % studentů před nástupem na vysokou školu studovalo na gymnáziu, 10 % studovalo na obchodní akademii. Během výzkumu nebylo toto kritérium nijak zvlášť zohledňováno, protože převážná většina studentů přišla z gymnázia. Dva studenti (10 %) uvedli, že studují vysokou školu, ale jiný obor než německý jazyk.

Tab. č. 7: **Informace o studentech**

Identifikace	Pohlaví	Předchozí studium	Délka studia německého jazyka
1.	žena	gymnázium	10 let
2.	žena	gymnázium	8 let
3.	žena	gymnázium	8 let
4.	žena	gymnázium	7 let
5.	žena	gymnázium	14 let
6.	žena	gymnázium	10 let
7.	muž	gymnázium	7 let
8.	žena	gymnázium	7 let
9.	muž	gymnázium	8 let
10.	žena	gymnázium	7 let
11.	žena	gymnázium	7 let
12.	muž	gymnázium	7 let
13.	žena	gymnázium	7 let
14.	žena	gymnázium	8 let
15.	žena	obchodní akademie	7 let
16.	žena	obchodní akademie	11 let
17.	žena	gymnázium	11 let
18.	žena	gymnázium	8 let
19.	muž	gymnázium	7 let
20.	muž	gymnázium	7 let

Zdroj: vlastní zpracování (2017)

6. 2 Metoda výzkumného šetření

Součástí výzkumu je sběr dat a průzkum vybraných výše definovaných výslovnostních jevů. Výchozí metoda pro praktickou část je založena na akusticko-auditivní fonetice. Bylo využíváno auditivního zkoumání, které je založeno na sluchové analýze a hodnocení. Zvolená metoda výzkumného šetření je vhodná pro rozvíjení tzv. fonemického sluchu. Ten je podle Škodové a Jedličky (2003, s. 605) definován jako *schopnost sluchem rozlišovat od sebe jednotlivé zvukově podobné hlásky i s jejich jemnou odlišností ve výslovnosti (tuto schopnost by lépe vystihoval termín „fonemické slyšení“)*. Jestliže jedinec trpí určitým deficitem fonemického sluchu, pak není schopen slyšet a rozlišovat hlásky (*schreibt* × *schreibst*) a identifikovat a analyzovat výslovnostní chyby.

Studenti byli seznámeni s cílem výzkumného šetření, tzn., znali obsahovou náplň, tedy s analýzou konsonantů z vybraného textu, ale přesně nevěděli, které jevy budou sledovány. Studentům šetření byl předložen text (viz text č. 1). Se souhlasem studenta bylo čtení předem vybraného textu nahráváno. Nahrávání bylo realizováno v uzavřené místnosti, kde byl přítomen pouze dotazovaný student a autorka práce. Text byl účastníky výzkumu čten bez možnosti předchozí přípravy. Doba pro přečtení textu nebyla nijak časově omezena. Bylo předpokládáno, že text bude přečten v časovém úseku dvou minut. Hlasový záznam byl získáván pomocí diktafonu, ze kterého byly dále nahrávky vyhodnocovány. Pořízené zvukové nahrávky jsou k nalezení v Příloze 3.

6.3 Text

Pro nahrávky byla zvolena řecká pohádka v německém překladu *Die 12 Monate*, kterou adaptovala Carolin Gerhardt (viz text č. 1). Text byl zkrácen na takový časový úsek, který při hlasitém čtení nepřesáhne předpokládanou dobu dvou minut.

Die 12 Monate

Die 12 Monate

Es war einmal eine Mutter mit vielen Kindern. Die Mutter war arm. Die Kinder waren arm.

Eines Tages ging die Mutter in den Wald um Holz zu suchen. Auf dem Weg begegneten ihr 12 Jünglinge. Das waren die 12 Monate.

Die 12 Monate grüßten die Mutter. Sie fragten: „Welcher von den 12 Monate ist der schönste?“ Die Mutter dachte eine Weile nach. Dann sagt sie: „Jeder Monat ist schön!“

Im Januar liegt der weiße Schnee.

Im Februar kommt der lustige Fasching.

Im März sprießen die ersten Veilchen.

Im April blüht der Apfelbaum.

Im Mai duftet der Flieder.

Im Juni geht's ins Heu.

Im Juli werden die Kirschen rot.

Im August wird der Weizen gelb.

Im September reifen die Äpfel am baum.

Oktober macht die Trauben süß.

November webt alles in weißen Nebel ein.

Dezember bringt das liebe Weihnachtsfest.

Alle Monate sind schön!“

Zdroj: Gerhardt (upraveno 2016)

Celý text byl přetranskribován (viz Příloha 2). Transkripce textu vznikla pouze pro potřeby práce, studenti transkribovanou verzi textu nečetli. Transkripce byla provedena s pomocí kodifikační příručky *Das Aussprachewörterbuch Duden* a pomocí počítačového programu *Wie man's spricht?* byla přepsána transkripčními znaky do práce.

Na základě komparace konsonantických systémů německého jazyka a českého jazyka (viz kap. 5) byla vybrána slova pro českého studenta výslovnostně problematická (viz tab. č. 9). Některé nahrávky musely být přehrávány více než jednou z důvodu chybné výslovnosti.

6. 4 Sledované jevy

Na základě komparace českého a německého systému je předpokládáno, že pro českého mluvčího bude obtížné vyslovovat určité výslovnostní jevy (viz tab. č. 9). Ke každému jevu byla vybrána slova obsahující daný problém. Správnost výslovnosti byla hodnocena na škále správně-dobře-chybně. Podle této hodnotící stupnice byly ke každému problematickému slovu vytvořeny grafy. Autorka práce vybrala grafy slov (*welcher, macht, Jünglinge, fragten, geht, April, wird*), které jsou zařazeny do vlastního textu práce, ostatní grafy slov je možno najít v Příloze 1.

Tab. č. 9: Sledované jevy

Problematický jev	Znak	Vybraná slova z textu
palatální frikativa	/ç/ - Ich-Laut	<i>welcher, Veilchen</i>
velární frikativa	/x/ - Ach-Laut	<i>suchen, dachte, nach, macht</i>
velární nazála	/ŋ/ - Ang-Laut	<i>ging, Jünglinge, Fasching, bringt</i>
laryngální frikativa	prodlužující /h/ (Dehnungs-H)	<i>ihr, blüht, geht</i>
aspirace, přidech	/p, t, k/	<i>Wald, schönste, April, Oktober</i>
asimilace, spodoba	/b, d, g, v/	<i>Veilchen, wird, gelb, webt, sind</i>
kmitavá souhláska	/r/ – konsonantické r	<i>grüßten, fragten, April</i>

Zdroj: vlastní zpracování (2017)

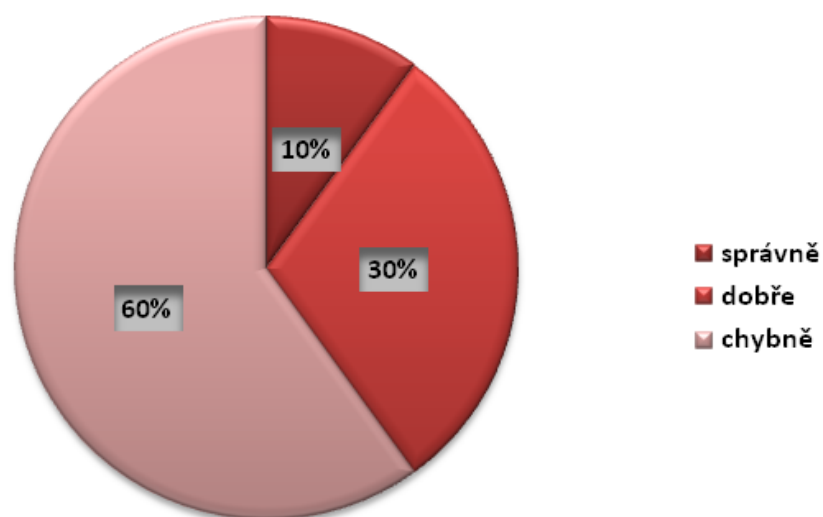
7 VÝSLEDKY

7.1 Hláška Ich-Laut

Jako první byl analyzován foném Ich-Laut /ç/. Tato palatální frikativa se v českém jazyce nevyskytuje. Je předpokladem, že český student ji bude nahrazovat českou velární frikativou /x/. V textu *Die 12 Monate* obsahují hlášku Ich-Laut pouze dvě slova, *welcher* [ˈvɛlçɐ] a *Veilchen* [ˈfajlçən].

Na stupnici hodnocení správně-dobře-chybně bylo slovo *welcher* vysloveno dvěma studenty (10 %) správně. Dobře bylo vysloveno toto slovo obsahující palatální frikativu /ç/ šesti studenty (30 %). Chybně byla hláška vyslovena dvanácti studenty (60 %) (viz graf č. 1). Jeden student vyslovil *welcher* s tvrdší hláskou /x/, podobné německé hlásce Ach-Laut. Slovo *Veilchen* bylo vysloveno dvěma studenty správně (10 %), šesti studenty (30 %) dobře a dvanácti studenty (60 %) chybně (viz graf č. 2). Dva studenti vyslovili toto slovo s německou souhláskou Ach-Laut. Výsledky obou slov jsou totožné, ale u jednotlivých studentů se liší a to následovně: jeden student vyslovil obě slova správně, ale dva další studenti vyslovili jedno slovo správně a druhé dobře.

Graf č. 1: Ich-Laut – *welcher*

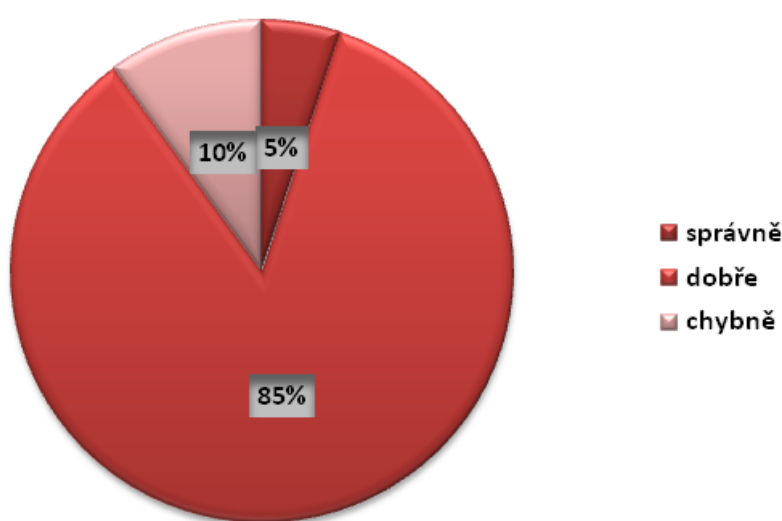
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

7. 2 Hlávka Ach-Laut

Německý foném Ach-Laut /x/ je oproti českému /x/ vyslovován tvrději (hlasivky jsou více rozkmitány). Tato velární frikativa se vyslovuje po vokálech středních a zadních, po /a, o, u/ a diftongu /au/. Z textu byla vybrána následující čtyři slova s hlávkou Ach-Laut: *suchen* [ˈzu:xŋ], *dachte* [ˈdaxtə], *nach* [na:x] a *macht* [maxt].

Hodnocení na škále správně-dobře-chybně probíhalo tak, že za správnou variantu hlávky Ach-Laut byla považována výslovnost typicky německá, tedy s ostrým rozkmitáním hlasivek. Za dobrou výslovnost bylo považováno české /x/, které není tak ostré jako německé Ach-Laut. Za chybnou variantu této hlávky se považovalo vyslovení jiné hlávky než Ach-Laut a českého /x/. Slovo *suchen* bylo vysloveno čtyřmi studenty (20 %) správně. Třináct studentů (65 %) vyslovilo toto slovo dobře. Chybně bylo slovo vysloveno třemi studenty (15 %) (viz graf č. 3, Příloha 1). Slovo *dachte* vyslovilo osm studentů (40 %) správně, dvanáct (60 %) dobře a nikdo chybně (viz graf č. 4, Příloha 1). Slovo *nach* bylo vysloveno pěti studenty (25 %) správně, patnácti studenty (75 %) dobře a nikým chybně (viz graf č. 5, Příloha 1). Slovo *macht* bylo jedním studentem (5 %) vysloveno správně. Dobře bylo slovo *macht* vysloveno osmnácti studenty (85 %). Dvěma studenty (10 %) bylo vysloveno chybně, protože zde vyslovili hlávku /h/ (viz graf č. 6).

Graf č. 6: Ach-Laut – *macht*

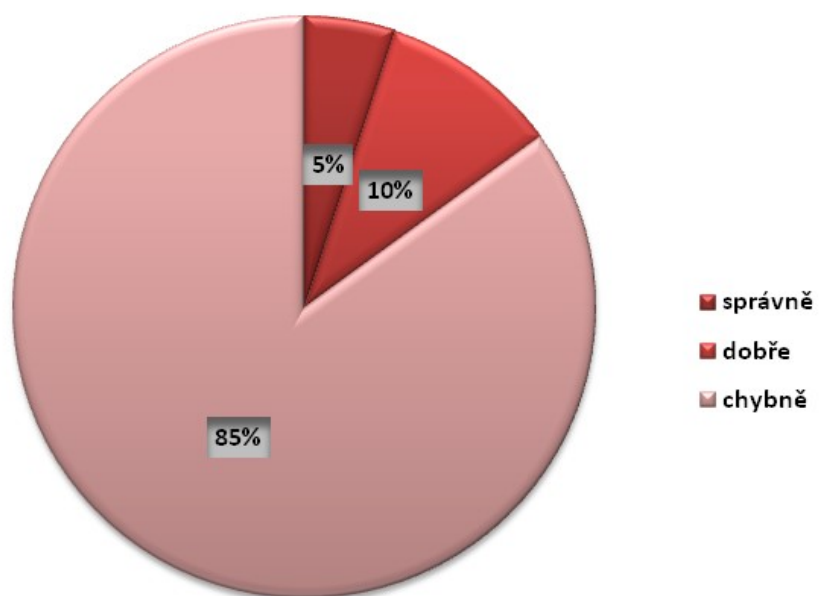
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

7.3 Hláška Ang-Laut

Dalším řešeným problematickým jevem je hláška Ang-Laut. Na základě dostupné odborné literatury je možné odvodit, že českému mluvčímu bude tato hláška dělat výslovnostní problémy. V češtině taková hláška existuje jen jako poziční varianta fonému /n/ před /k/ a /g/, v této pozici český student nebude mít problémy s výslovností /ŋ/. Předpokládá se, že výslovnostní problémy nastanou v pozicích mezi dvěma samohláskami a na konci slov. V textu *Die 12 Monate* se nacházejí obě výslovnostní pozice, a to u čtyř vybraných slov: *ging* [gɪŋ], *Junglinge* [ˈjʏŋlɪŋə], *Fasching* [ˈfaʃɪŋ] a *bringt* [brɪŋt]. U slovesa *bringt* se /ŋ/ nachází v pozici před konsonantem.

Na škále správně-dobře-chybně byla za správnou výslovnost považována výslovnost německá, za dobrou přítomnost náznaku správné výslovnosti této velární nazály, a za chybnou výslovnost byly považovány varianty analyzovaných slov s výslovností hlásek /k, g, ch/. Slovo *ging* bylo vysloveno jedním studentem (5 %) správně, sedmi studenty (35 %) dobře a dvanácti studenty (60 %) chybně (viz graf č. 7, Příloha 1). Studenti měli největší problémy s výslovností slova *Junglinge*. Toto slovo dokázal správně vyslovit jen jeden student (5 %) a dobře dva studenti (10 %), ostatních sedmnáct studentů (85 %) vyslovilo slovo *Junglinge* chybně (viz graf č. 8). Bude-li slovo rozloženo na dvě části, a to *Jüng-* a *-linge*, byla část *Jüng-* s finální pozicí hlásky Ang-Laut vyslovena dvěma studenty (10 %) správně, devíti studenty (45 %) dobře a devíti studenty (45 %) chybně. Část *-linge* byla vyslovena jedním studentem (5 %) správně, dvěma studenty (10 %) dobře a sedmnácti studenty (85 %) chybně. Z toho vyplývá, že problematickou částí je *-linge*. Slovo *Fasching* bylo jedním studentem (5 %) vysloveno správně, dobře toto slovo nevyslovil nikdo ze studentů a devatenáct studentů (95 %) vyslovilo slovo chybně (viz graf č. 9, Příloha 1). U slova docházelo k chybám, na které poukazuje i odborná literatura, hláška Ang-Laut byla vyslovena jako hláška /k/. Slovo *bringt* nebylo vysloveno žádným studentem správně a dobře vyslovil toto slovo jeden student (5 %). Chybně bylo vysloveno devatenácti studenty (95 %) (viz graf č. 10, Příloha 1).

Graf č. 8: Ang-Laut – *Jünglinge*

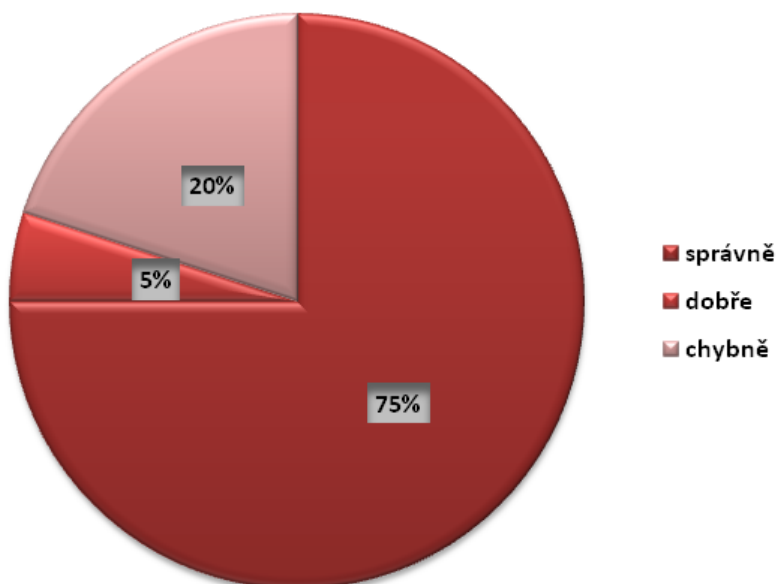
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

7. 4 Prodlužující /h/

Na základě komparace obou fonologických systémů se předpokládá, že českému studentovi bude dělat výslovnostní problémy také prodlužující /h/ (Dehnungs-H). Tento jev se v českém jazyce nenachází. K analýze byla vybrána z textu slova: *ihr* [i:ɐ̯], *blüht* [bly:t], *geht* [ge:t]. Prodlužující /h/ se vyskytuje v pozici za vokálem. Správná výslovnost slov s prodlužujícím /h/ je taková, že dojde k prodloužení předchozího vokálu, hláska /h/ se nevysloví, například slovo *gehen* bude vysloveno [ˈge:ən].

U studenta, který vyslovil slovo *geht* dobře, došlo k neprodloužení předchozí samohlásky /e/. Za chybnou výslovnost bylo považováno vyslovení v daném slově konsonantu /h/. Slovo *ihr* bylo vysloveno všemi studenty (100 %) správně (viz graf č. 11, Příloha 1). Slovo *blüht* bylo osmnácti studenty (90 %) vysloveno správně, dvěma studenty (10 %) chybně (viz graf č. 12, Příloha 1). Slovo *geht* vyslovilo patnáct studentů (75 %) správně, jeden student (5 %) dobře a čtyři studenti (20 %) chybně (viz graf č. 17).

Graf č. 13: Prodlužující /h/ – *geht*

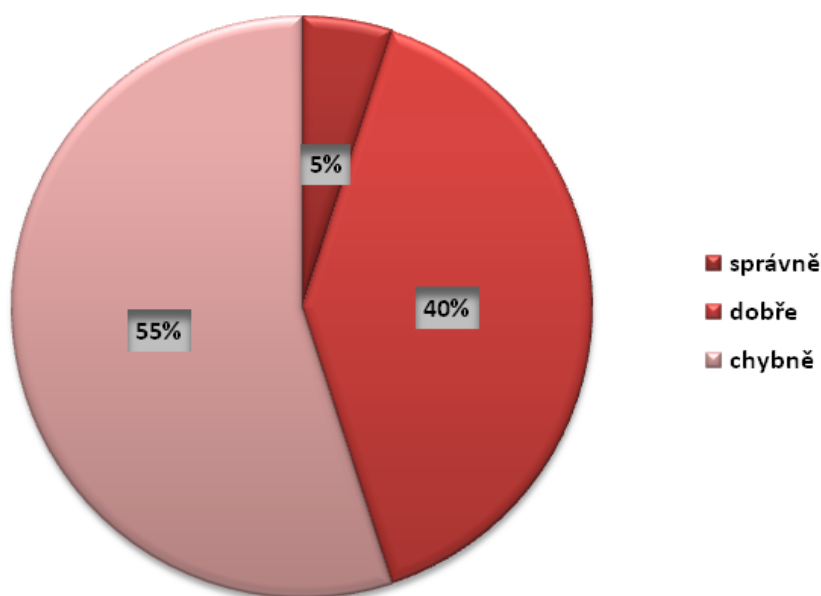
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

7. 5 Aspirace (přídech)

Hlávky /p, t, k/ jsou tzv. aspiranty (viz kap. 5. 1. 1). Vzhledem k tomu, že v češtině tento jev nelze nalézt, lze předpokládat, že český student tento jev nebude ovládat. Pozornost studenta bude směřovat na jev znělost-neznělost a jev napjatost-nenapjatost bude upozadovat.

Z textu byla vybrána dvě slova se silnou aspirací: *Wald* [val^h], *April* [a^hp^hrɪl], a s oslabenou aspirací dvě slova: *schönste* [ʃø:nst^ə], *Oktober* [ɔk^hˈtɔ:bɐ]. Aby bylo možné započítat silnou aspiraci jako správnou, musela být studentem vyslovena opravdu silně. U hodnocení dobře musel být slyšitelný náznak aspirace. Slovo *Wald* vyslovil jeden student (5 %) správně, pět studentů (25 %) dobře a čtrnáct studentů (70 %) chybně (viz graf č. 14, Příloha 1). Slovo *April* bylo vysloveno jedním studentem (5 %) správně, osmi studenty (40 %) dobře a jedenácti studenty (55 %) chybně (viz graf č. 15). Slova se slabou aspirací byla hodnocena buď správně, nebo chybně. Slovo *schönste* bylo vysloveno čtrnácti studenty (65 %) správně a šesti studenty (35 %) chybně (viz graf č. 16, Příloha 1). Měsíc *Oktober* byl vysloven šestnácti studenty (80 %) správně a čtyřmi studenty (20 %) chybně (viz graf č. 17, Příloha 1).

Graf č. 15: Aspirace (přídech) – *April*

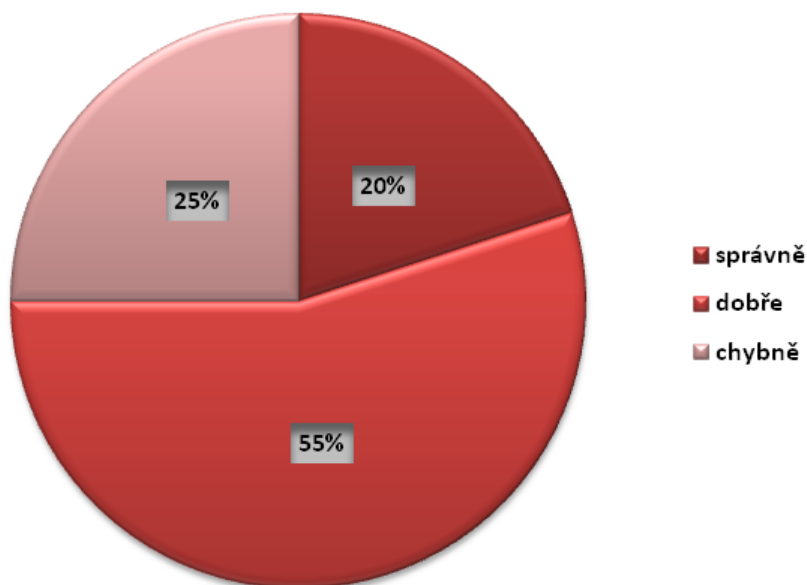
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

7. 6 Asimilace (spodoba)

V práci byla zkoumána asimilace z pohledu znělosti. Problém asimilace souvisí se znělostí či neznělostí konsonantů. Spodoba souhlásek probíhá v češtině a němčině rozdílně (viz kap. 5. 1. 2). V němčině mohou znělé konsonanty svou znělost ztratit a stát se tak neznělými. Opačný proces není možný. V češtině se objevuje i asimilace regresivní. K úplné ztrátě znělosti konsonantu dochází v pozici na konci slova či na konci slabiky (tzv. *Auslautverhärtung*), z hlásky nenapjaté se stává hláska napjatá. Předpokladem je, že čeští studenti by s tímto typem asimilace neměli mít problém, protože se vyskytuje i v českém jazyce.

K analýze spodoby bylo vybráno pět slov *Veilchen* [ˈfajlçən], *wird* [vɪrtʰ], *gelb* [gɛlpʰ], *webt* [ve:pʰtʰ] a *sind* [zɪntʰ]. Za správné byla hodnocena vybraná slova s asimilací, u kterých byla jasně slyšitelná. Dobře byla hodnocena ta slova, u kterých došlo k nepatrné ztrátě asimilace souhlásky, ale stále byla slyšet změna znělosti dané souhlásky. Chybně byla vyhodnocena slova, která byla vyslovena beze změny znělosti. Při sluchovém vyhodnocování nahrávek by pomohlo, když by studenti vyslovovali vybraná slova s aspirací, zvláště u slov *wird* a *sind*. U slov *gelb* a *webt* byla patrná přítomnost aspirace. Slovo *Veilchen* bylo šestnácti studenty (80 %) vysloveno chybně, se souhláskou /v/ na začátku. Čtyřmi studenty (20 %) bylo toto slovo vysloveno správně (viz graf č. 18, Příloha 1). Slovo *wird* vyslovili čtyři studenti (20 %) správně, jedenáct studentů (55 %) dobře a pět studentů (25 %) chybně (viz graf č. 19). Slova *gelb* a *webt* byla vyslovena čtrnácti studenty (70 %) správně a šesti studenty (30 %) dobře. Žádný student tato slova nevyslovil chybně (viz graf č. 20 a 21, Příloha 1). Slovo *sind* bylo vysloveno jedním studentem (5 %) správně, čtrnácti studenty (70 %) dobře a pěti studenty (25 %) chybně (viz graf č. 22, Příloha 1). Důvodem chybného vyslovení slov *wird* a *sind* bylo, že studenti zde vyslovili znělou hlásku /d/.

Graf č. 19: Asimilace (spodoba) – *wird*

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

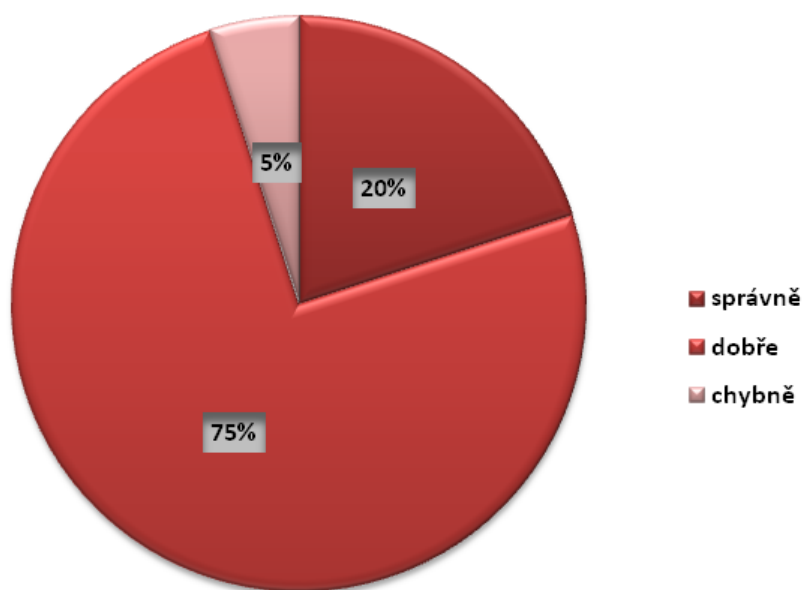
7. 7 Konsonantické /r/

Konsonantické /r/ obsahují v textu šestnáct slov, a to *arm, waren, grüßten, fragten, Februar, März, sprießen, ersten, April, werden, Kirschen, rot, wird, reifen, Trauben* a *bringt*. Ke sluchové analýze byla vybrána slova *grüßten* ['gry:stŋ], *fragten* ['fra:ktŋ], *April* [a'pril]. V kap. 3. 1. 4 je uvedeno, že kromě konsonantické varianty existuje i vokalická (redukováná) forma hlásky /r/. Bakalářská práce se jevem zabývá proto, že ve slovech s konsonantickým /r/ docházelo k vyslovení oné redukové formy. Takto byla vyslovena tři slova *arm, März* a *Februar*. Naopak tam, kde měla být vyslovena redukováná forma /r/, bylo vyslovováno konsonantické /r/. I přesto, že se přímo tímto jevem bakalářská práce nezabývá, je nezbytné na něj upozornit. Jedna z dotazovaných studentek zcela zřetelně toto konsonantické /r/ vyslovovala u slov *Mutter, Kinder, ihr, welcher, jeder, Flieder, September, Oktober, November* a *Dezember*.

Hodnocení vybraných slov probíhalo tak, že za správnou výslovnost bylo považováno slyšitelné hrčení hlasivek, které je typické pro předojazyčné /r/. Za dobrou výslovnost bylo chápáno vyslovení velární frikativy /ʁ/ ve vybraných slovech. Slovo *grüßten* bylo jedním studentem (5 %) vysloveno správně, devatenácti studenty (95 %) dobře. Nikdo tuto hlásku

ve slově *grüßten* nevyslovil chybně (viz graf č. 23, Příloha 1). Slovo *fragten* bylo čtyřmi studenty (20 %) vysloveno správně, patnácti dobře (75 %) a jedním studentem (5 %) chybně (viz graf č. 24). Slovo *April* vyslovil jeden student (5 %) správně, osmnáct studentů (90%) dobře a jeden student (5 %) chybně (viz graf č. 25, Příloha 1).

Graf č. 24: **Konsonantické /r/ - *fragten***

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

7. 8 Chyby v oblasti vztahu grafické a zvukové stránky jazyka

Při poslechu nahrávek byla zaznamenána i chybovost ve výslovnosti slov, která se odlišně píší a vyslovují.

U slov *suchen* [ˈzuːxŋ], *September* [zɛpˈtɛmbɐ] a *süß* [zyːs] došlo k tomu, že na začátku slov bylo vysloveno /s/, ale správně zde má být vyslovena hláska /z/ s oslabenou znělostí. Slova *suchen* a *September* byla vyslovena čtyřmi studenty (20 %) chybně. Slovo *süß* bylo vysloveno dvěma studenty (10 %) chybně.

Značné problémy s výslovností měli studenti se slovem *Kirschen* [ˈkɪʁʃŋ]. Uprostřed slova se nachází grafémy /sch/, které jsou vyslovovány jako /ʃ/. Slovo bylo dvěma studenty (10 %) vysloveno chybně, bylo vysloveno tak, jakou má grafickou podobu.

Slova *Holz* [hɔlt͡s] a *Weizen* [ˈvaɪt͡sŋ] se vyslovují s afrikátou /t͡s/. Slovo *Holz* bylo vysloveno šestnácti (80 %) studenty správně, čtyřmi (20 %) chybně, bylo zde vysloveno /s/. Slovo *Weizen* vyslovilo čtrnáct studentů (70 %) správně a šest studentů (30 %) chybně. Za chybnou výslovnost bylo považováno vyslovení slova s hláskou /s/ nebo /z/.

8 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ

Na základě odborné literatury a komparace českého a německého konsonantického systému byly zvoleny následující pravděpodobné výslovnostní problémy německých konsonantů a jevů u českých studentů, kteří nastupují do prvního ročníku bakalářského studia na Katedře germanistiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy: hlásky Ich-Laut, Ach-Laut, Ang-Laut, konsonantické /r/, prodlužující /h/ (Dehnungs-H), aspirace u /p, t, k/ a asimilace znělosti u /b, d, g, v/. Výsledky výzkumu byly interpretovány na základě sluchové analýzy zvukových nahrávek. Ke zpracování dat nebyl použit žádný speciální program.

Z tabulek č. 10, 11, 12 a 13 vyplývá, že nejproblémovější byla hláska Ang-Laut ve slovech *Fasching* a *bringt*. Tato hláska se nachází ve slově *Fasching* na konci a ve slově *bringt* před konsonantem. Hláska /ŋ/ existuje v českém jazyce pouze jako poziční varianta fonému /n/ před /k/ a /g/. Tato pozice se ve vybraném textu nevyskytovala. Hláska Ich-Laut se taktéž v českém jazyce nenachází a studentům činila značné obtíže, student musí znát pravidla pro její výslovnost. Ve slovech *welcher* a *Veilchen* bylo vyslovováno české /x/. Ve slovech *grüßten*, *fragten* a *April* bylo vyslovováno české velární /r/. Nejlépe dopadla slova s prodlužujícím /h/ *ihr* a s hláskou Ach-Laut, *suchen*, *dachte* a *nach*.

Studentům nedělala výslovnostní problémy asimilace znělosti na konci slov *wird*, *gelb* a *sind*, protože v češtině se asimilace znělosti na konci slov také vyskytuje. Výslovnostní problémy se nacházely u slova *Veilchen*, kde nedošlo ke ztrátě znělosti hlásky /v/. Přídechy u českých souhlásek se nerealizují, u německých souhlásek je přídech v důsledku napjatosti základním odlišujícím znakem. Nejvíce výslovnostních chyb studenti udělali ve slovech se silnou aspirací *Wald* a *April*.

Vedle zvukových nahrávek bylo u každého studenta pohlaví (15 žen, 5 mužů), studium střední školy (18 studentů z gymnázia, 2 studenti z obchodní akademie), studium jiné vysoké školy (dva studenti již studují jinou vysokou školu) a délka studia německého jazyka (7 let, 8 let, 10 let, 11 let, 14 let) (viz tab. č. 7).

Dále bylo na omezeném výzkumném vzorku zkoumáno, jak velký vliv má délka studia německého jazyka na jejich kvalitu výslovnosti a míru chybovosti. Nejvíce studentů (patnáct, 75 %) studuje německý jazyk 7 nebo 8 let, dva studenti (10 %) se věnují

německému jazyku 10 let, dva (10%) 11 let a jedna studentka (5%) používá německý jazyk již 14 let. Správné výsledky (ve smyslu zvolené škály hodnocení pro bakalářskou práci) podala studentka, která se učí německý jazyk 7 let. Dobré výsledky podali dva studenti, kteří se učí německý jazyk 8 let. Chybné výsledky podali dva studenti, žena učící se německý jazyk 11 let a muž učící se německý jazyk 7 let. Zajímavým zjištěním bylo, že jedna studentka, která se učí německý jazyk 7 let s dvouroční pauzou, podávala konstantní, dobré výsledky u všech sledovaných jevů. Oproti studentce, která studuje německý jazyk 11 let a která podávala převážně chybné výsledky. Tato studentka vyslovila ve slově *September* vyslovila /s/ na začátku, kde se má správně vyslovit souhláska /z/ s oslabenou znalostí, a ve slově *Holz* nevyslovila afrikátu /ts/, ale vyslovila grafickou podobu slova.

Pro doplňující statistiku byli studenti rozděleni podle délky studia německého jazyka do tří skupin: 7 let (deset studentů, 50 %), 8 let (pět studentů, 25 %), 9 a více let (pět studentů, 25 %). Podle těchto skupin bylo provedeno u každého jednotlivého slova vyhodnocení na škále správně-dobře-chybně, aby bylo zřejmé, zda délka studia ovlivňuje úroveň výslovnosti českého studenta. U hlásky Ich-Laut ve slovech *welcher* a *Veilchen* měli správnou výslovnost studenti studující německý jazyk 9 a více let. Chybnou výslovnost měli studenti učící se německý jazyk 7 let, ale naopak měli správnou výslovnost ve slovech s fonémem Ach-Laut. Studenti studující německý jazyk 8 let vynikali u jevu Ang-Laut. Studenti učící se německý jazyk 8 let a 9 a více let neměli problém se slovy *wird*, *gelb*, *weht* a *sind*, která podléhají na konci slova asimilaci (spodobě). Značné problémy měli studenti studující německý jazyk 7 let u slov *wird* a *sind*, kde byla na konci vyslovována hláska /d/. Slovo *Veilchen* dokázali tři studenti učící se německý jazyk 7 let vyslovit správně. U výslovnosti konsonantického /r/ vynikala jedna ze studentek studující německý jazyk 7 let, která všechna slova *grüßten*, *fragten* a *April* vyslovila správně. Slova s aspirací *schönste* a *Oktober* vyslovily správně všechny skupinky, nikdo nevynikal. Nejhuře si vedli studenti hovořící německým jazykem 7 let u slov s aspirací *Wald* a *April*. Bylo zjištěno, že studenti mluvící německy 7 a více let vyslovovali chybně slova *blüht* a *geht* s prodlužujícím /h/ (Dehnungs-H), slovo *Veilchen*, u kterého dochází k asimilaci na počátku slova, slova *Holz* a *Weizen* vyslovující se s afrikátou /ts/ a slovo *Kirschen* s fonémem /ʃ/. Výslovnostní dovednosti dotazovaných studentů nejsou ovlivněny délkou studia německého jazyka. Studenti učící se jazyk 7 a 8 let podávali stejné výsledky jako studenti studující německý jazyk 9 a více let.

Tab. č. 10: Výsledky hlásek Ich-Laut a Ach-Laut

	ICH-LAUT		ACH-LAUT			
	Welcher	Veilchen	suchen	dachte	nach	macht
1. student, 10 let	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře
2. student, 8 let	dobře	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře
3. student, 8 let	dobře	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře
4. student, 7 let	chybně	dobře	správně	dobře	dobře	dobře
5. student, 14 let	správně	správně	dobře	správně	dobře	správně
6. student, 10 let	správně	dobře	dobře	správně	dobře	dobře
7. student, 7 let	chybně	chybně	dobře	správně	dobře	dobře
8. student, 7 let	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře
9. student, 8 let	dobře	dobře	dobře	dobře	dobře	dobře
10. student, 7 let	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře
11. student, 7 let	dobře	dobře	dobře	správně	správně	dobře
12. student, 7 let	dobře	správně	dobře	dobře	dobře	chybně
13. student, 7 let	chybně	dobře	dobře	správně	správně	dobře
14. student, 8 let	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře
15. student, 7 let	dobře	chybně	dobře	správně	dobře	dobře
16. student, 11 let	chybně	chybně	dobře	správně	správně	chybně
17. student, 11 let	chybně	chybně	dobře	správně	dobře	dobře
18. student, 8 let	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře	dobře
19. student, 7 let	chybně	chybně	dobře	dobře	správně	dobře
20. student, 7 let	chybně	chybně	dobře	dobře	správně	dobře
Celkově správně	2	2	1	8	5	1
Celkově dobře	6	6	19	12	15	17
Celkově chybně	12	12	0	0	0	2

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Tab. č. 11: Výsledky hlásky Ang-Laut a konsonantického /r/

	ANG-LAUT				KONSONANTICKÉ /r/		
	ging	Jünglinge	Fasching	bringt	grüßten	fragten	April
1. student, 10 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
2. student, 8 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	správně	dobře
3. student, 8 let	dobře	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
4. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	správně	správně	správně
5. student, 14 let	chybně	správně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
6. student, 10 let	chybně	dobře	chybně	chybně	dobře	správně	dobře
7. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	správně	dobře
8. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
9. student, 8 let	správně	dobře	chybně	dobře	dobře	dobře	dobře
10. student, 7 let	dobře	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
11. student, 7 let	dobře	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
12. student, 7 let	dobře	dobře	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
13. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
14. student, 8 let	dobře	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
15. student, 7 let	dobře	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	chybně
16. student, 11 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
17. student, 11 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	chybně	dobře
18. student, 8 let	dobře	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
19. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
20. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	dobře	dobře	dobře
Celkově správně	1	1	0	0	1	4	1
Celkově dobře	7	3	0	1	19	15	18
Celkově chybně	12	16	20	19	0	1	1

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Tab. č. 12: Výsledky prodlužujícího /h/ (Dehnungs-H)

	PRODLUŽUJÍCÍ /h/		
	ihr	blüht	geht
1. student, 10 let	správně	správně	správně
2. student, 8 let	správně	správně	správně
3. student, 8 let	správně	správně	správně
4. student, 7 let	správně	správně	správně
5. student, 14 let	správně	správně	správně
6. student, 10 let	správně	správně	správně
7. student, 7 let	správně	správně	správně
8. student, 7 let	správně	správně	správně
9. student, 8 let	správně	správně	správně
10. student, 7 let	správně	správně	chybně
11. student, 7 let	správně	správně	správně
12. student, 7 let	správně	správně	správně
13. student, 7 let	správně	správně	správně
14. student, 8 let	správně	chybně	chybně
15. student, 7 let	správně	správně	chybně
16. student, 11 let	správně	správně	správně
17. student, 11 let	správně	chybně	chybně
18. student, 8 let	správně	správně	správně
19. student, 7 let	správně	správně	dobře
20. student, 7 let	správně	správně	správně
Celkově správně	20	18	15
Celkově dobře	0	0	1
Celkově chybně	0	2	4

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Tab. č. 13: Výsledky aspirace a asimilace

	ASPIRACE				ASIMILACE				
	Wald	April	schönste	Oktober	Veilchen	wird	gelb	webt	sind
1. student, 10 let	chybně	chybně	správně	chybně	chybně	dobře	správně	správně	dobře
2. student, 8 let	dobře	chybně	správně	správně	chybně	dobře	správně	správně	dobře
3. student, 8 let	chybně	dobře	správně	chybně	chybně	dobře	správně	dobře	dobře
4. student, 7 let	chybně	správně	správně	správně	chybně	dobře	správně	správně	dobře
5. student, 14 let	dobře	chybně	správně	správně	chybně	dobře	správně	dobře	chybně
6. student, 10 let	chybně	chybně	chybně	správně	správně	chybně	správně	správně	dobře
7. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	správně	dobře	dobře	správně	dobře
8. student, 7 let	chybně	dobře	správně	chybně	správně	dobře	dobře	správně	dobře
9. student, 8 let	dobře	chybně	chybně	správně	chybně	chybně	správně	dobře	chybně
10. student, 7 let	chybně	dobře	správně	správně	chybně	dobře	správně	správně	dobře
11. student, 7 let	správně	chybně	správně	správně	chybně	chybně	dobře	správně	chybně
12. student, 7 let	chybně	dobře	chybně	správně	chybně	správně	správně	správně	dobře
13. student, 7 let	chybně	chybně	správně	správně	chybně	dobře	dobře	správně	chybně
14. student, 8 let	dobře	dobře	správně	správně	chybně	dobře	dobře	správně	dobře
15. student, 7 let	dobře	dobře	správně	správně	správně	dobře	dobře	správně	dobře
16. student, 11 let	chybně	dobře	správně	správně	chybně	správně	správně	dobře	správně
17. student, 11 let	chybně	chybně	správně	správně	chybně	správně	správně	dobře	dobře
18. student, 8 let	chybně	dobře	správně	správně	chybně	správně	správně	dobře	dobře
19. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	chybně	správně	správně	správně	dobře
20. student, 7 let	chybně	chybně	chybně	chybně	chybně	správně	správně	správně	chybně
Celkově správně	1	1	14	14	4	4	14	14	1
Celkově dobře	5	8	0	0	0	11	6	6	14
Celkově chybně	14	11	6	6	16	5	0	0	5

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Výsledek šetření u studentů při čtení textu mohl být ovlivněn například neznalostí textu, novým prostředím, nervozitou, stresem, ale také nejistotou z výkonu způsobenou čtyřměsíčním přerušením studia německého jazyka.

ZÁVĚR

Bakalářská práce zjišťovala na základě odborné literatury a komparace německého a českého fonologického systému konsonantů stav výslovnosti vybraných německých konsonantů a jevů u studentů prvních ročníků při vstupu do studia germanistiky. Výzkumné šetření bylo uskutečněno na Katedře germanistiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

Teoretická část byla sestavena na základě prostudování odborné literatury a dalších relevantních zdrojů v českém a německém jazyce. Bylo popsáno rozdělení německých a českých konsonantů. Dále byla provedena komparace českého a německého fonologického systému konsonantů. Na základě porovnání byly stanoveny pravděpodobné výslovnostní problémy konsonantů a jevů u studentů germanistiky.

Výzkumné šetření bylo realizováno formou analýzy zvukových nahrávek vybraného textu, v němž byly předem identifikována slova s výslovnostními problémy. Potvrdilo se, že německé souhlásky a jevy nevyskytující se v českém fonologickém systému konsonantů činily českým studentům výslovnostní problémy. Sledovány byly tyto problematické výslovnostní jevy: hlásky Ich-Laut, Ach-Laut, Ang-Laut, konsonantické /r/, prodlužující /h/, jevy asimilace (spodoba) a aspirace (přídech). Nejproblémovějším výslovnostním jevem byly konsonanty nenacházející se v českém konsonantickém systému, a to hlásky Ang-Laut a Ich-Laut. Nejméně výslovnostních chyb se vyskytlo u prodlužujícího /h/ a hlásky Ach-Laut. Výslovnostní jev asimilace nečinil výslovnostní problémy v pozicích na konci slova, protože v českém jazyce se ztráta znělosti v této pozici také nachází. Slova s aspirací nebyla vyslovována s přídechy, pouze u dvou slov byl znatelný přídech. Ze zjištěných informací vyplynulo, že při nácviu německé výslovnosti není věnována pozornost hlásce Ang-Laut, Ich-Laut a výslovnostním jevům aspirace a asimilace.

Dílčím cílem praktické části bylo zjistit, zda délka studia ovlivňuje výslovnostní dovednosti studentů. Bylo zjištěno, že délka studia nemá vliv na stav výslovnostních dovedností ve zkoumané skupině respondentů. Pro další výzkum lze zkoumat další faktory, které mohou úroveň výslovnostních dovedností ovlivňovat.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Odborná literatura

ČECHOVÁ, Marie. DOKULIL, Miloš. HLAVSA, Zdeněk. HRBÁČEK, Josef. HRUŠKOVÁ, Zdeňka. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., 3. vydání, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

DIELING, Helga. HIRSCHFELD, Ursula. *Phonetik lehren und lernen*. Stuttgart: Klett Verlag, 2000. ISBN 978-3-126-06503-0.

Duden - Das Aussprachewörterbuch: Betonung und Aussprache von über 132.000 Wörtern und Namen. 6., komplett überarbeitete und aktualisierte Auflage. Mannheim: Dudenverlag, 2005. Der Duden in 12 Bänden. ISBN 978-3-411-04066-7.

HÁJKOVÁ, Eva. *Zvuková stránka češtiny. Úvod do fonetiky a fonologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2. vyd., 2008. ISBN 978-80-7372-294-4.

HÁLA, Bohuslav. *Úvod do fonetiky*. Praha: Melantrich, 1948.

KLIMEŠ, Lumír. *Česká fonetika. Učební texty vysokých škol*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1983.

KOHLER, Klaus J. *Einführung in die Phonetik des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH&Co., 1995. ISBN 978-3503030972.

KOVÁŘOVÁ, Alena. *Úvod do fonetiky a fonologie němčiny*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-210-3263-4.

KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie. Zvuková stavba současné češtiny*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 3. vyd., 1996. ISBN 80-210-1376-1.

LUKŠIČOVÁ-HAŠPELOVÁ, Alžbeta. *Nemecká fonetika s praktickými cvičeniami nemeckejch výslovnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971.

MACHAČ, Pavel. *Výslovnost němčiny. Poznámky z teorie a cvičení*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-245-1568-4.

MAROUŠKOVÁ, Marie. NEŠPOROVÁ, Marie. VAVERKOVÁ, Irena. *Ausgewählte Kapitel aus der deutschen Phonetik, Grammatik und Lexikologie. Lehrmaterial für das postgraduale Studium der Lehrer an den pädagogischen Fakultäten*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

MAROUŠKOVÁ, Marie. SCHMIDT, Marek. *Jak správně vyslovovat němčinu: příručka německé výslovnosti pro české učitele němčiny*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7044-671-4.

MAROUŠKOVÁ-ECKOVÁ, Marie. *Metody a materiály k nácviku a zdokonalování německé výslovnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum, 1. vyd., 1994. ISBN 80-7066-843-1.

ROMPORTL, Milan. *Nástin fonetiky jazyka německého*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974.

ROMPORTL, Milan. *Základy fonetiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

ROTHENHAGEN, Richard. *Phonetischer Grundkurs der deutschen Sprache für Tschechischsprecher*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2. vyd., 2002. ISBN 80-210-2953-6.

SANDHOP, Martin. SCHÄFER, Stefan. *Einführung in die Phonetik und Phonologie des Deutschen*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0478-8.

SKARNITZL, Radek. *Zvuková báze řečové komunikace: fonetický a fonologický popis řeči*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3272-8.

ŠILEIKAITE-KAISHAURI, Diana. *Einführung in die Phonetik und Phonologie des Deutschen*. Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2015. ISBN 978-609-459-479-3.

ŠKODOVÁ, Eva. JEDLIČKA, Ivan a kol. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 1. vyd. 2003.
ISBN 80-7178-546-6.

Online zdroje

GERHARDT, Carolin. „*Die 12 Monate.*“ [online] [cit. 22. 9. 2015] Dostupné z: https://www.informatik.uni-leipzig.de/~meiler/GL.dir/SammlungGeschichten/WS11/Die_zwoelf_Monate.pdf

KOVÁŘOVÁ, Alena. *Výuka a nácvik správné výslovnosti jako součást předmětu německý jazyk.* [online] [cit. 19. 11. 2017] Dostupné z: <http://educoland.muni.cz/nemecky-jazyk-a-literatura/vymena-zkusenosti/vyuka-a-nacvik-vyslovnosti-jako-soucast-predmetu-nemecky-jazyk/>

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: VÚP v Praze, 2007. ISBN 978-80-87000-11-3. [online] [cit. 31. 3. 2018] Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Grafy pro sledované jevy u vybraných slov z textu

Graf č. 2: Ich-Laut – *Veilchen*

Graf č. 3: Ach-Laut – *suchen*

Graf č. 4: Ach-Laut – *dachte*

Graf č. 5: Ach-Laut – *nach*

Graf č. 7: Ang-Laut – *ging*

Graf č. 9: Ang-Laut – *Fasching*

Graf č. 10: Ang-Laut – *bringt*

Graf č. 11: Prodlužující /h/ - *ihr*

Graf č. 12: Prodlužující /h/ - *blüht*

Graf č. 14: Aspirace (přídech) – *Wald*

Graf č. 16: Aspirace (přídech) – *schönste*

Graf č. 17: Aspirace (přídech) – *Oktober*

Graf č. 18: Asimilace (spodoba) – *Veilchen*

Graf č. 20: Asimilace (spodoba) – *gelb*

Graf č. 21: Asimilace (spodoba) – *webt*

Graf č. 22: Asimilace (spodoba) – *sind*

Graf č. 23: Konsonantické /r/ - *grüßten*

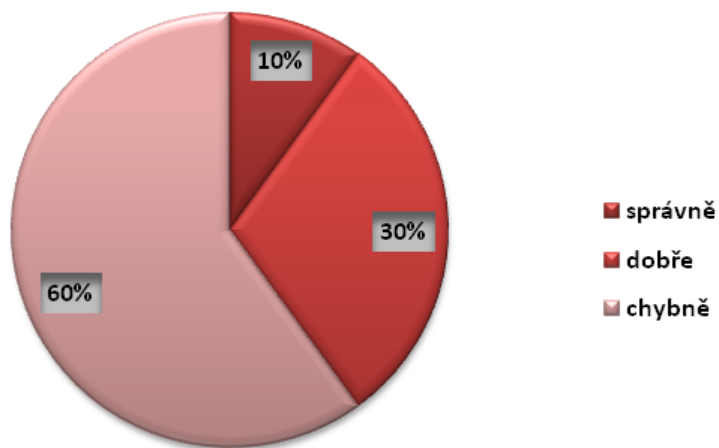
Graf č. 25: Konsonantické /r/ - *April*

Příloha 2 – Transkripce textu *Die 12 Monate*

Příloha 3 – Zvukové nahrávky

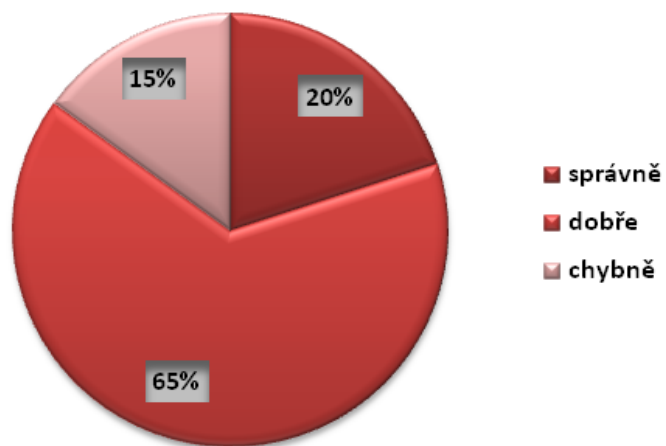
PŘÍLOHA 1

Graf č. 2: Ich-Laut – *Veilchen*

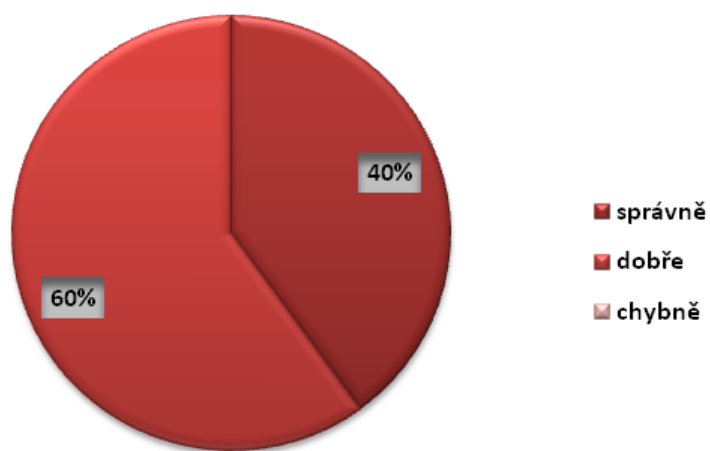
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 3: Ach-Laut – *suchen*

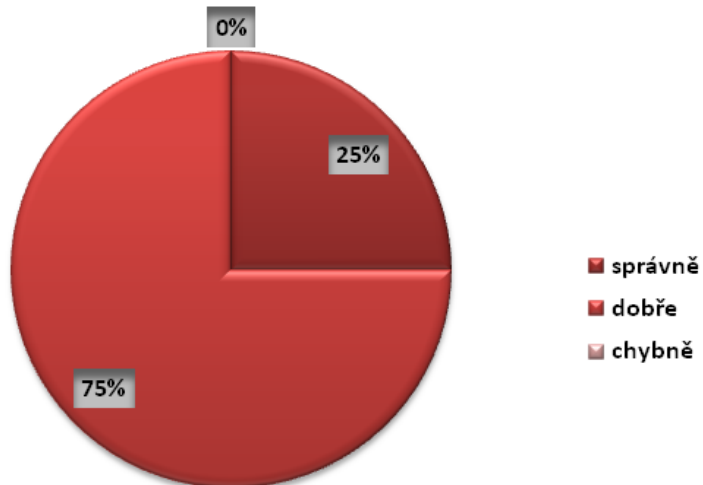
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 4: Ach-Laut – *dachte*

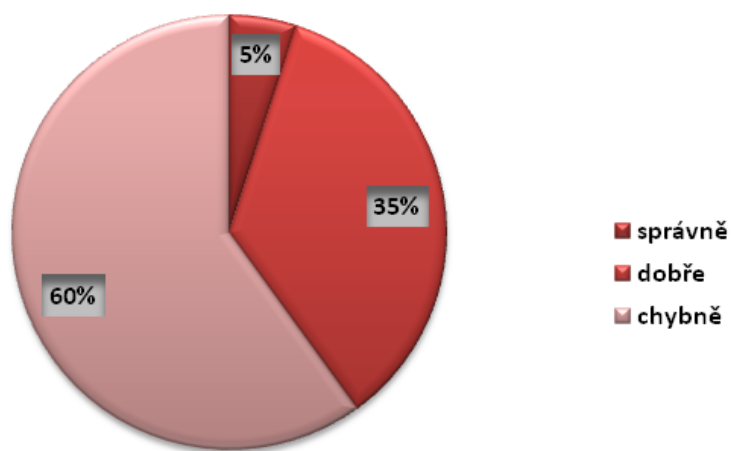
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 5: Ach-Laut – *nach*

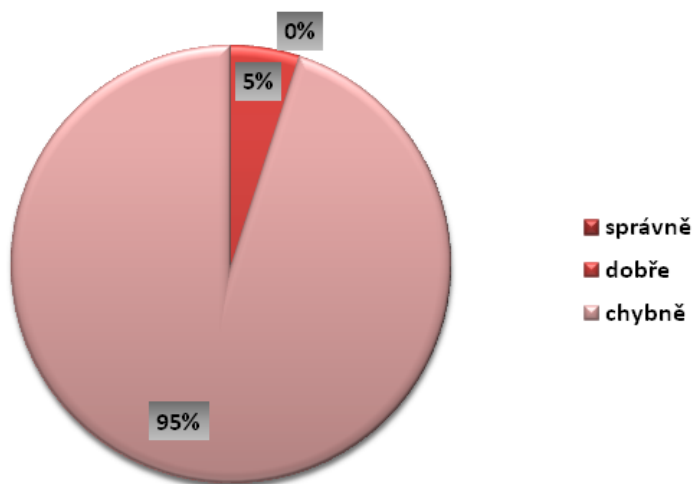
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 7: Ang-Laut – *ging*

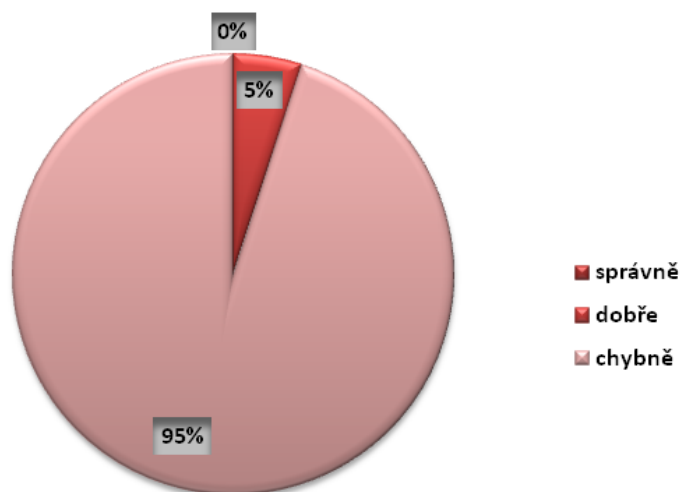
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 9: Ang-Laut – *Fasching*

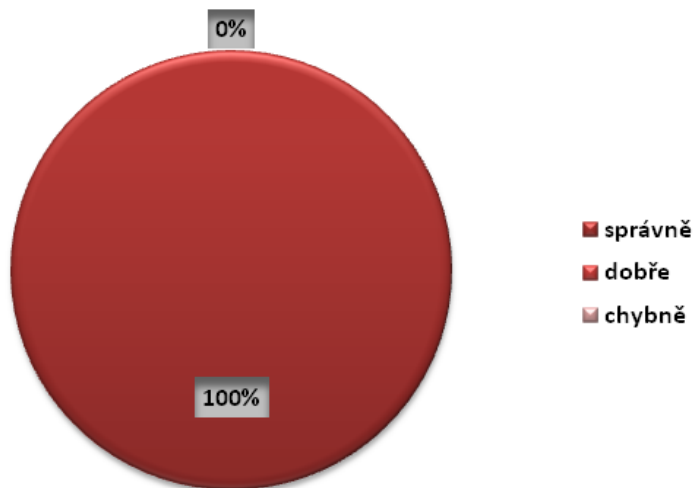
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 10: Ang-Laut – *bringt*

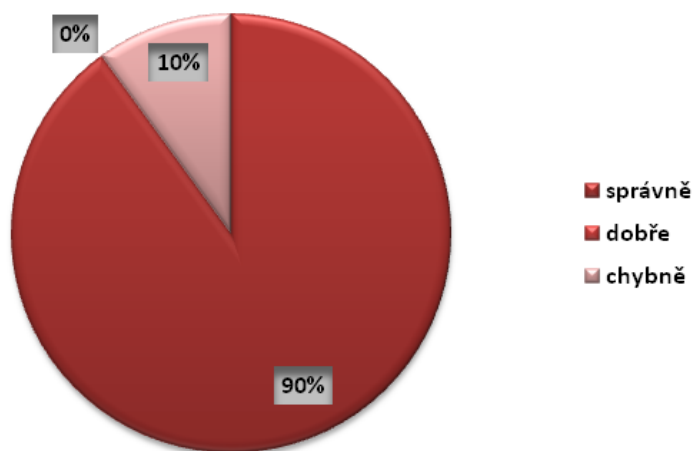
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 11: Prodlužující /h/ – *ihr*

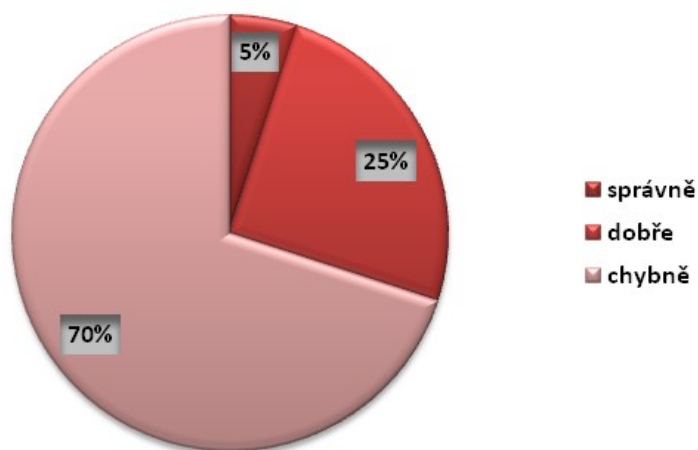
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 12: **Prodlužující /h/ – blüht**

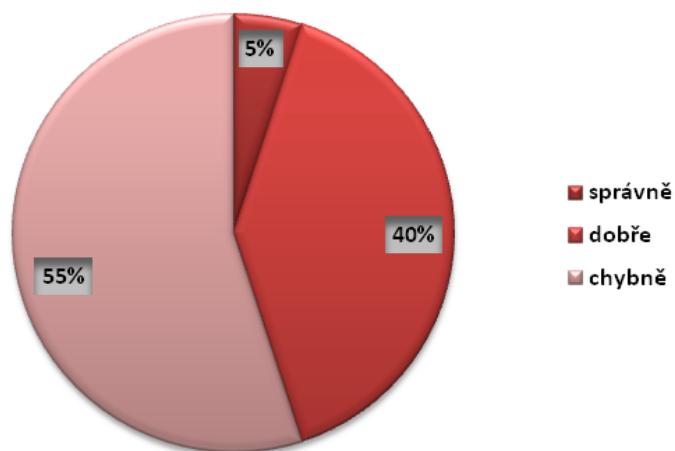
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 14: **Aspirace, přídech – Wald**

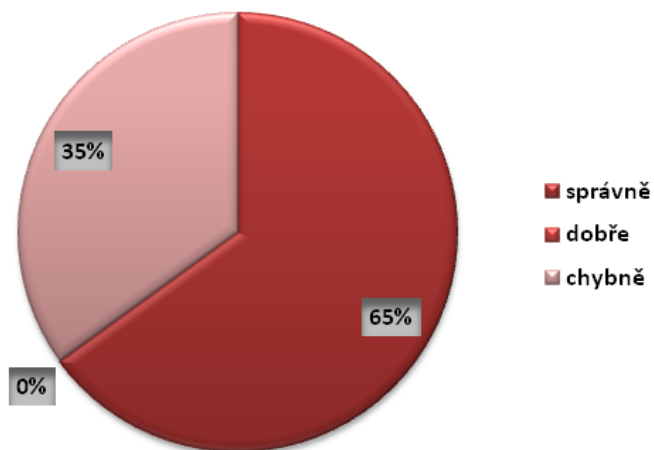
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 15: **Aspirace (přídech) – April**

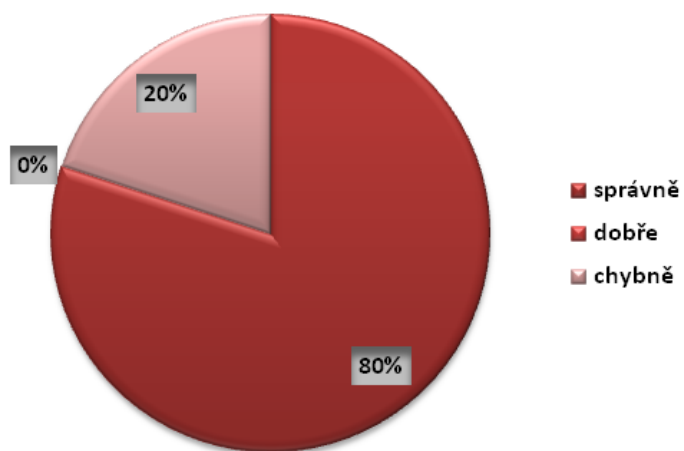
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 16: **Aspirace (přídech) – schönste**

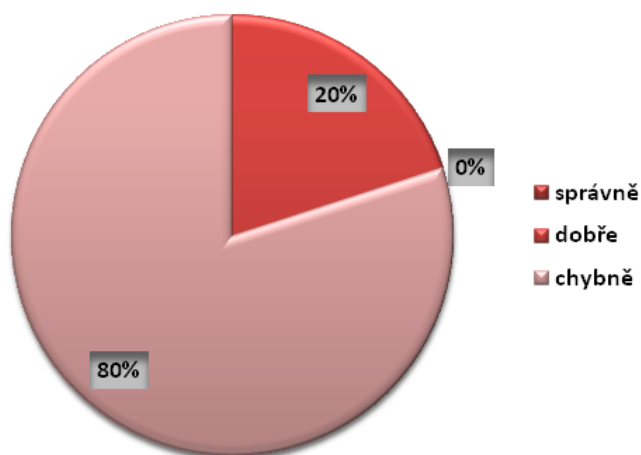
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 17: **Aspirace (přídech) – Oktober**

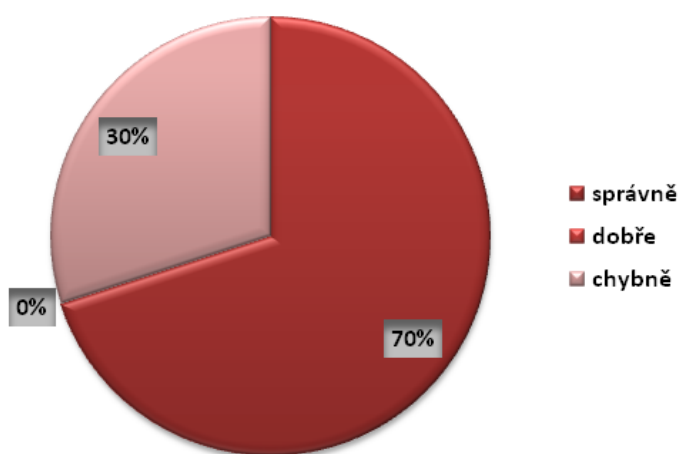
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 18: **Asimilace (spodoba) – Veilchen**

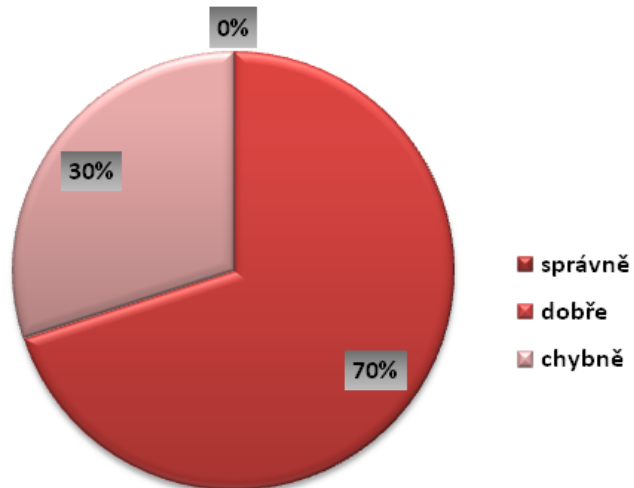
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 20: Asimilace (spodoba) – *gelb*

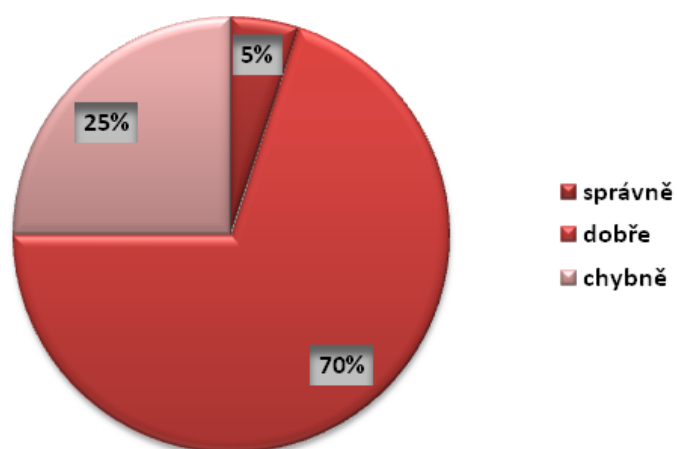
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 21: Asimilace (spodoba) – *webt*

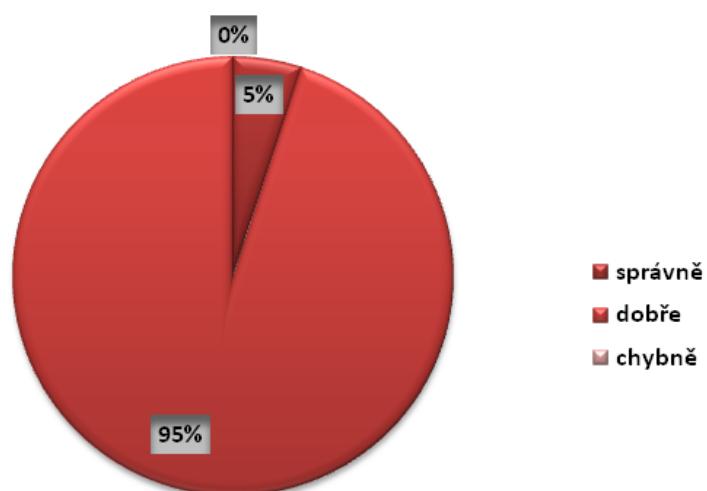
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 22: **Asimilace (spodoba) – sind**

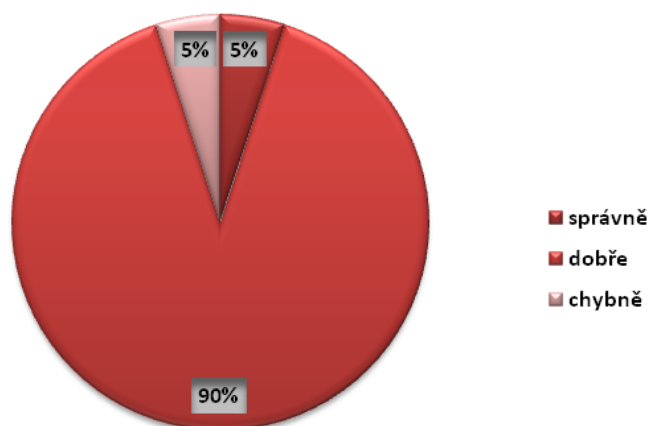
Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 23: **Konsonantické /r/ - grüßten**

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

Graf č. 25: Konsonantické /r/ - *April*

Zdroj: vlastní zpracování (2018)

PŘÍLOHA 2

[ði: tsvœlf 'mo:nat'ə || ʔes ʔa:ʁ ʔajnmal ʔajno 'mut'ə mitʰ fi:lən 'kʰindən || ði: 'mut'ə
va:ʁ ʔarm || ði: 'kʰinde 'va:rən ʔarm || ʔajnos 'tʰa:ʁəs ɣɪɲ ði: 'mut'ə ʔɪn dem valʰ ʔum
hɔlt͡s tsu: 'zu:xɲ || ʔauf ðe:m ve:kʰ bʊʔge:ɣnɔt'ən ʔi:ʁ tsvœlf ʔɪɲɪɲə || ðas 'va:rən di:
tsvœlf 'mo:nat'ə || ði: tsvœlf 'mo:nat'ə ɣɾy:st'ɲ di: 'mut'ə || zi: 'fra:k'tʰɲ 'velçə fɔn dem
tsvœlf 'mo:nat'ə ʔɪstʰ ðe:ʁ ʔø:nst'ə || ði: 'mut'ə 'dax't'ə ʔajno 'vajlə na:x || ðan za:k'tʰ zi:
ʔe:ðə 'mo:natʰ ʔɪstʰ ʔø:n || ʔɪm ʔanua:ʁ li:k'tʰ ðe:ʁ 'vajsə ʔne: || ʔɪm 'fe:brua:ʁ kɔmtʰ ðe:ʁ
'lust'ɪgə 'faʃɪɲ || ʔɪm 'merts ʔp'ri:sɲ di: ʔe:ʁst'ɲ 'faɪlçɲ || ʔɪm ʔa'pʰrɪl bly:tʰ ðe:ʁ
'ʔapflbaum || ʔɪm 'maj 'duft'etʰ ðe:ʁ 'fli:ðə || ʔɪm ʔu:ni ʔe:ts ʔɪns hɔy || ʔɪm ʔu:li 've:ʁdɲ
di: 'kʰɪrʃɲ ro:tʰ || ʔɪm ʔau'gustʰ ʔɪrtʰ ðe:ʁ 'vajtsɲ ʔelpʰ || ʔɪm zep'tʰembə 'raɪfɲ di: ʔepfl
ʔam baum || ʔɔk'tʰo:bə max'tʰ ði: 'tʰraubɲ zy:s || no'vembə ve:p'tʰ ʔales ʔɪn 'vajsn 'ne:bɪ
ʔajn || de'tsembə brɪɲtʰ ðas 'li:bə 'vajnaxtsfestʰ || ʔalə 'mo:nat'ə zɪntʰ ʔø:n]

Zdroj: vlastní zpracování (2017)